

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра журналістики

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня магістра:

ОСОБЛИВОСТІ РЕПОРТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Виконав: студент VI курсу, групи 648,
061 «Журналістика»

Базик Роман Романович

Керівник: канд. філол. наук, доцент б.в.з.

Тулузакова Ольга Геннадіївна

Рецензент: канд. філол. наук, доцент

Пономаренко Сергій Сергійович

Миколаїв – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕПОРТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	6
1.1 Репортерська діяльність, історія, формування, теоретичні аспекти.....	6
1.2 Особливості репортерської діяльності у мирний та військовий час	10
1.3 Робота українських репортерів за кордоном під час висвітлення військових дій в інших країнах	14
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕПОРТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	19
2.1 Репортерська діяльність в умовах російсько-української війни.....	19
2.2 Робота у прифронтових регіонах.....	33
2.2.1 Оперативність висвітлення подій про надзвичайні події.....	39
під час воєнного стану	39
2.2.2 Особливості роботи з людьми, які мали травматичний досвід	47
2.3 Виконання редакційного завдання на лінії вогню.....	53
2.3.1 Підготовка, дії під час надзвичайних ситуацій,.....	55
особливості власної безпеки.....	55
Висновки до розділу 2	61
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68

ВСТУП

Репортерська діяльність — невід’ємна частина журналістики, формує більшість інформаційного простору та слугує рушієм для роботи редакцій. Репортер оперативно рапортує з місця події, передає інформацію неупереджено та уникаючи оціночних суджень. Така діяльність вимагає витримки, впевненості та сміливості для роботи в стресових ситуаціях.

Актуальність дослідження. Сьогодні, в умовах повномасштабної російської агресії проти України і введеного воєнного стану, неабияким важливим питанням є доля об’єктивного висвітлення реальних подій. Телерепортерам, кореспондентам, а також журналістам-розслідувачам варто чітко дотримуватись стандартів журналістики. Адже українські воєнкори є безпосередніми учасниками протистояння і можуть впливати на нього крізь призму неупередженого висвітлення подій та інформації. Актуальність даної роботи полягає в тому, що в умовах великої війни Російської Федерації проти України від професійності працівників засобів масової інформації залежить не тільки доля і реальний образ нашої держави, але й життя звичайних людей, особливо тих, хто перебуває в зонах активних бойових дій або прифронтових регіонах. Саме тому актуальним вважаємо докладне дослідження і аналіз особливостей репортерської діяльності в умовах воєнного стану серед вітчизняних медіа.

Об’єктом дослідження виступає репортерська діяльність українських журналістів в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – практичні навички та вміння українських журналістів під час роботи в умовах воєнного стану.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше було зроблено спробу проаналізувати теоретичні та практичні аспекти репортерської діяльності в умовах воєнного стану, особливості, проблеми та подати способи їх вирішення; виділено ключові принципи світового досвіду репортерської діяльності, розглянуто українські та зарубіжні кейси.

Практичне значення: одержані результати будуть корисним для редакторів, репортерів, журналістів та інших працівників українських медіа, які регулярно висвітлюють або будуть висвітлювати події пов'язані з російсько-українською війною і наслідків повномасштабної російської агресії, також опрацьований матеріал буде корисним для студентів під час підготовки до курсів «Журналістський фах», «Теорія та історія журналістики», «Сучасний медіатекст» «Теле- та радіожурналістика», тощо.

Теоретичне значення дослідження: систематизовано та теоретично проаналізовано значення та функції репортерів під час військового стану в Україні.

Мета дослідження: дослідити особливості роботи вітчизняних та зарубіжних репортерів у зоні ведення бойових дій, спираючись на досвід місцевих та зарубіжних представників ЗМІ, з'ясувати методи збору та перевірки інформації, ризики та вплив на аудиторію.

Відповідно до зазначеної мети виконуються наступні **завдання:**

1. Сформувати поняття «репортерська діяльність» та визначити, чим вона відрізняється у мирний та військовий час;
2. Виділити ключові принципи українського та світового досвіду репортерської діяльності у військовий час;
3. Розглянути, як репортери висвітлюють Російсько-Українську війну та вплив цих матеріалів на аудиторію;
4. Виділити важливі фактори під час роботи у прифронтових регіонах;
5. Проаналізувати, як підготуватися до виконання редакційного завдання у регіонах з підвищеною небезпекою.

У створенні кваліфікаційної роботи використовувалися **загальнонаукові методи:** аналогія, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання, абстрагування і конкретизація, системний аналіз — для встановлення структурних зв'язків між елементами, впорядкування, узагальнення, класифікації та опису матеріалу.

Також були використані **спеціальні методи**: систематичне і планомірне спостереження, фільмування та нотаткування спостережень; практичний аналіз і синтез; контент-аналіз, моніторинг і аналіз ЗМІ України та закордонних представників; робота у соціальних мережах, відеозйомка; аналіз інтерв'ю.

Ступінь розробленості теми. При підготовці дослідження було використане обмежене коло джерел, зокрема статті, монографії, словники, медіаматеріали. Існує обмаль практичної та наукової літератури з зазначеної теми, зокрема головними джерелами для дослідження стали роботи Ю. І. Ковалів у Літературознавчій енциклопедії, Є. Л. Лукацький в статті «Коли в об'єктиві – катастрофа», С. О. Кравчук у роботі «Особливості роботи тележурналіста при висвітленні екстремальних ситуацій» та Семенченко М. у роботі «Психологія інтерв'ю: як розмовляти з людьми, що пережили травму». Роботу журналістів у кризових ситуаціях вивчали Толокольников К., Біклер К., Борден А., Чазан Ю., Девіс А., Джукс С., Маклеод Дж., Штролейн А., Салліван С., Вулті Дж., Вест Дж.

Апробація результатів магістерської роботи:

Базик Р. Робота журналістів з людьми, які мали травматичний досвід. *Студентські наукові студії* : Молодіжний науковий журнал. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. Випуск 44 (88). С. 61–63

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури 63 позиції. Загальний обсяг роботи – 74 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕПОРТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Репортерська діяльність, історія, формування, теоретичні аспекти

Найдавніші способи передачі новин починалися з уст в уста, що обмежувало їхній зміст тим, що люди бачили та передавали іншим; точність новин залежала від масштабу описуваної події та її актуальності для слухача. Час, потрібний для розповсюдження новин за допомогою цього методу, становив дні, тижні, місяці чи більше. Давні монархічні уряди розробили способи передачі письмових звітів. Історія журналістики — довга й складна, що охоплює століття й континенти, її можна простежити до стародавньої Греції, де писарі записували та поширювали важливу інформацію для громадськості. У Римі державні чиновники розвішували оголошення в громадських місцях, щоб усі бачили останні новини імперії. Після розпаду імперії поширення новин залежало від розповідей мандрівників, пісень, балад, листів і урядових делегацій. У середні віки новини почали поширюватися через мандрівних менестрелів і міських голосунів. Перша газета була опублікована в Німеччині в 1609 році. Газета, що починалася словами «Relation: Aller Furnemmen»[1], а до 1800-х років газети були вже звичним явищем у містах Європи та Північної Америки.

Першою в Україні була газета «Kurier Lwowski» що була надрукована у Львові в 1749 році та мала лише декілька номерів, з 1776-го року почала виходити перша регулярна газета України — «Gazette de Leopold». Найстаріша і досі чинна газета України та Польщі «Gazeta Lwowska» почала друкуватися у 1811 році та лише, а вже у 1848 році почала друкуватися повністю україномовна газета «Зоря Галицька»[2].

Деякі історики відносять витoki української журналістики до XVIII століття, коли в Галичині, що перебувала під владою Австрії, почали виходити україномовні газети. Проте по-справжньому розвиватися українська журналістика почала лише в XIX столітті. Це був період інтенсивного націоналістичного запалу в Україні, коли українці прагнули утвердити свою культурну та політичну ідентичність перед обличчям російського та австрійського панування.

Великих успіхів українська журналістика досягла на початку 20 століття, коли було засновано низку україномовних газет і журналів. Проте більшовицька революція 1917 року та наступна за нею радянська окупація України призупинили розвиток української журналістики. За радянської влади українські журналісти були змушені дотримуватися лінії партії та суворої цензури [3].

Лише після здобуття Україною незалежності у 1991 році українська журналістика змогла відновити свій розвиток. З того часу українські журналісти працювали, щоб пролити світло на широкий спектр соціальних і політичних проблем, з якими стикається країна. Сьогодні українська журналістика процвітає, з великою кількістю різноманітних ЗМІ, які працюють вільно та відкрито.

З появою Інтернету та соціальних медіаландшафтів журналістики за останні роки різко змінився. Сьогодні новини доступні одним натисканням кнопки, і ними можна миттєво поділитися з людьми в усьому світі. І хоча це призвело до певних проблем для традиційних ЗМІ, це також відкрило нові простори та можливості для журналістики та альтернативного отримання інформації [4].

Робота репортерів – все дізнаватися. Висловлюючись красиво, репортери – ударні війська історії. Вони крокують у перших рядах серед хаосу сьогоденного дня, стукають у замкнені двері, йдуть на ризик, щоб опанувати витoki правди.

Люди, не пов'язані з журналістикою у тому числі й видавці, вважають, що репортеру насамперед потрібне вміння добре писати. Насправді літературні здібності – лише частина його роботи, і часто далеко не більша частина. Основні

навички, які має мати репортер, – це ті, що допомагають докопатися до найкращої з можливих версій правди [5].

Щоб стати хорошим репортером, потрібно чимало умінь та навичок з'ясувати щось і належним чином це фіксувати. Понад те, необхідно деяке технічне обладнання і чимала духовна культура. І нарешті, щоб стати добрим репортером, потрібно мати відповідний характер. Але варто визначити хто саме репортер, та які функції він виконує та чим відрізняється від журналіста.

Репортер — це різновид журналіста, той, хто безпосередньо збирає інформацію з різних джерел і представляє її аудиторії. Шляхи отримання інформації можуть бути різними: інтерв'ю, опитування, свідчення очевидців, коментарі представників влади тощо. Згодом вони об'єднують цю інформацію, відокремлюють факти від думок, щоб сформулювати детальний звіт. Репортери можуть подавати інформацію, яку знаходять, у різних форматах, як письмових, так і усних. Прикладами є тематичні статті, документальні фільми та новини. Звичайні репортери висвітлюють усі види новин, тоді як деякі репортери спеціалізуються на певних сферах, як політика, культура, спорт. Тому існує особлива категорія вузько направлених спеціалістів, наприклад, політичні, спортивні, військові. Деякі репортери також працюють у великих організаціях, таких як газети та телевізійні канали, тоді як деякі вважають за краще працювати позаштатно. Репортерська діяльність це частина журналістської, але такою не є [30].

Журналіст – це той, хто досліджує та збирає інформацію у вигляді тексту, фотографій чи аудіо, обробляє їх у форму, гідну новин, і поширює її серед громадськості. Журналіст може подавати цю інформацію через різні засоби масової інформації, включаючи журнали, газети, телебачення, радіо та Інтернет. Громадськість зазвичай покладається на журналістів, щоб отримувати наповнені, інформативні та об'єктивні новини.

Журналісти виконують різні ролі. У невеликих організаціях журналісту, доведеться виконувати різні завдання, та поєднувати декілька напрямків, але у

великих організаціях є журналісти, які спеціалізуються на конкретних завданнях. Репортери, фотокореспонденти, редактори, під редактори та автори статей — це деякі типи журналістів, які зустрічаються у великій інформаційній організації.

Фотожурналісти – використовуйте фотографії, щоб повідомити про новини. Вони можуть висвітлювати події самостійно або разом із репортером. У першому випадку вони представили б і фотографії, і історію, тоді як у другому випадку вони б лише фотографували, поки репортер висвітлював історію.

Редактори – вони приймають остаточне рішення щодо змісту публікації. Тому вони відповідають за весь контент і всіх журналістів.

Допоміжні редактори – це ті, хто редагує історію, написану репортерами, і переконується, що вона готова до публікації. Субредакції не несуть безпосередньої відповідальності за збір інформації. Їх завдання полягає в тому, щоб зосередитися на тому, як найкраще представити історію широкій публіці.

Письменники-спеціалісти – вони створюють колонки з особистими коментарями або рецензії на фільми, мистецтво чи вистави. Зазвичай їх наймають через їхню здатність добре писати та знання певних тем.

Репортерська діяльність відрізняється від журналістською спектром задач. Репортер — це той, хто перший отримує інформацію з різних джерел і з місця у формі стендапу чи прямого етеру ретранслює її, тоді як журналіст — це той, хто аналізує та опрацьовує доступну інформацію у формі тексту, відео, фотографій чи аудіо, обробляє її у формі, гідній новин, і поширює це для громадськості.

Основна діяльність репортера це створення репортажів з місця події. Репортаж – це текстовий або відео матеріал, який зазвичай містить об'єктивний опис або короткий виклад чогось, вони використовуються для передачі результатів досліджень, розслідувань або надання інформації, який дозволяє об'єктивно викласти інформацію про ту чи іншу подію, чи явище. Репортаж від статті відрізняє наявність певних елементів: це чітка структура, вступ, висновки, список джерел.

Основна мета репортажу — повідомити аудиторію про певну подію чи явище. Репортаж має бути максимально об'єктивним: у ньому не повинна бути оцінка журналістом того, що сталося, а лише факти [6]. Структура репортажу така:

- лід – короткий вступ, у якому викладається найважливіша інформація;
- основна частина – розгорнутий опис подій;
- підсумковий - короткий висновок.

Репортаж повинен ґрунтуватися на надійних джерелах. Наприкінці тексту журналіст вказує всі використані джерела інформації. Існує кілька ключових відмінностей між текстовими та відеорепортажами. По-перше, відеорепортажі, як правило, більш привабливі для аудиторії та можуть легше привернути увагу глядачів, ніж текстові репортажі. По-друге, вони часто надають більше візуальної інформації, ніж текстові звіти, що робить їх корисними для передачі даних або статистики. Нарешті, для створення репортажів у відео форматі зазвичай потрібно більше часу, ніж для створення текстових звітів.

1.2 Особливості репортерської діяльності у мирний та військовий час

Репортери сьогодні стикаються зі значною кількістю викликів у цій сфері, включаючи ризики особистій безпеці, задоволення своїх базових потреб, а також роботу в надзвичайно складному інформаційному середовищі. Слід відділяти роботу репортера у мирний і воєнний час та визначити чим репортерська діяльність під час воєнного часу відрізняється від мирного, а також у чому різниця між репортерською діяльністю та журналістською.

У воєнний час репортери — це журналісти, які їдуть до країни що перебуває у стані війни, на порозі збройного конфлікту, знаходиться територіально поруч з військовим конфліктом та потерпає від його наслідків або є місцевими медійниками, що висвітлюють війну у власній державі. В обов'язки таких репортерів входять такі завдання як повідомляти про події, що відбуваються

загалом чи на конкретній локації. Здебільшого це надзвичайні ситуації пов'язані з бойовими діями наслідки ворожих атак, аналіз і огляд руйнувань тощо. На місці вони проводять аналіз та збір інформації, перевіряють її, проводять відео та фотофіксацію. Їхні матеріали транслюються у формі репортажів, у пресі, на телебаченні, радіо чи в Інтернеті. Військові репортери, як правило, зосереджені у певному регіоні та мають заборону на висвітлення окремих тем та візуалізацію певних подій.

Репортери під час війни відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та наданні громадськості важливої інформації про безпекову ситуацію, наслідки обстрілів, стан на фронті та інше. Під час війни журналісти часто їздять на передову, щоб задокументувати та повідомити про події, що там відбуваються. Вони також можуть проводити інтерв'ю з солдатами, політиками та місцевими мешканцями, щоб отримати більше розуміння ситуації. Звіти репортерів на передовій використовуються ЗМІ, щоб надати громадськості інформацію про конфлікт. Крім того, репортери також можуть спробувати розкрити будь-яку приховану або неповідомлену інформацію про війну, яка може бути важливою.

Висвітлюючи війну, репортери повинні дотримуватися певних етичних стандартів, щоб гарантувати, що вони надають своїй аудиторії точну та неупереджену інформацію. Це включає уникнення сенсаційних подій і уникнення спекуляцій, які можуть ввести громадськість в оману. Репортерів також можуть попросити захистити конфіденційну інформацію та поважати безпеку тих, у кого вони беруть інтерв'ю. Загалом, під час війни репортери можуть надати громадськості цінну послугу, інформуючи її про події, що відбуваються на передовій, і пропонуючи неупереджену точку зору на конфлікт. Завдяки своїй роботі репортери можуть забезпечити належне інформування громадськості та отримати краще розуміння конфлікту.

Головна відмінність полягає в тому, що роботи стало значно більше. Зріс обсяг роботи та кількість інформації, що потрібно опрацьовувати за одиницю часу.

Необхідно оперативно висвітлювати суспільно важливі теми, перевіряти фактаж, а також тримати комунікацію з військовою адміністрацією.

Друга відмінність — для українських медіа зараз не найпростіші часи, оскільки ринок реклами суттєво скоротився, зріс курс долара, що спричиняє величезні проблеми з закупівлею та обслуговуванням обладнання, а також виплатою заробітної плати. Сильно знижені гонорари, відсутність перепочинку в діяльності. Внаслідок повномасштабного вторгнення медійна галузь у 2022 році зазнала значних втрат і збитків. Військові дії, відтік бізнесу, занепад рекламного ринку та інші проблеми суттєво ускладнили існування преси та телебачення регіонального рівня. Найпершими з подібними проблемами стикнулися регіональні медіа. У перші дні великої війни чимало місцевих ЗМІ працювали нон-стоп, аби оперативно інформувати свою аудиторію. У регіонах, де розгорнулися активні бойові дії, керівники новинних сайтів, газет, телеканалів одночасно займалися евакуацією працівників, техніки, цілих редакцій до безпечних місць. Паралельно загострювалося фінансове становище і матеріальна спроможність медіа.

Згідно з дослідженням організації «Фундація Суспільність» упродовж першого місяця війни 75% локальних медіа мали фінансові труднощі, 10% призупинили свою роботу і лише 15% не зазнали матеріальних проблем [8].

Найпоширенішою моделлю, яка стала своєрідним порятунком для більшості медіа, є грантова підтримка окремих проєктів або редакції загалом. В Інституті масової інформації зазначають, грантові дотації у перші місяці війни убезпечили чимало редакцій від закриття, а також стали рушієм урізноманітнення контенту [9]. Грантові зобов'язання стимулюють редакції мислити нешаблонно та розвиватися навіть в умовах війни.

Друга модель підтримки платоспроможності медіа — рекламні послуги. Попри складну економічну ситуацію та втрату частини бізнесу підприємці все ж адаптуються та продовжують працювати в регіонах з більш-менш стабільною безпековою ситуацією. Це дає можливість медіа повертатися на ринок реклами. До

Миколаєва, який майже 9 місяців був прифронтовим містом і постійно потерпав від російських обстрілів, бізнес почав повертатися лише наприкінці листопада 2022 року. Однак попит на рекламу, хоч і незначний, з'явився одразу після деокупації Херсона у листопаді того ж року. Наразі найчастіше рекламу замовляє малий та середній бізнес, а також суб'єкти сфери торгівлі та обслуговування. Однак такий варіант заробітку для місцевих медіа не є сталим, адже він дуже залежить від безпекової ситуації в регіоні.

Продакшн вважається одним з найбільш динамічних і потрібний на світовому медійному ринку. Він передбачає створення різноманітних медіапродуктів: відеороликів, фільмів, телепрограм, презентацій. Нестандартні формати на суспільно важливу тематику можуть добре монетизуватися в YouTube та соціальних мережах. Також такий підхід суттєво підвищує рейтинг медіа та приваблює потенційних замовників реклами.

Договори з органами місцевої влади на висвітлення їх діяльності — це ще один дієвий кейс для локальних медіа, які шукають додаткові джерела фінансування. Робота з такою моделлю вимагає ретельного підходу під час створення інформаційних матеріалів, аби вони не порушували журналістських стандартів та не перетворилися на джинсу. Хоч Україна нині живе в умовах воєнного стану, експерти підкреслюють, співпраця з органами влади в жодному разі не повинна впливати на редакційну політику медіа.

Якісна робота журналістів в умовах війни підвищила рівень довіри аудиторії до медіа та зробила її лояльнішою. Регіональні ЗМІ, які вже мали гарну репутацію та продовжили робити свою справу, і далі професійно зверталися до своїх читачів, слухачів, глядачів за благодійною допомогою та донатами.

Як відзначають експерти, жодна з представлених моделей не є універсальною і не зможе гарантувати раз і назавжди вирішення фінансового питання для регіонального медіа. Проте такий набір інструментів передбачає вибір найліпшого варіанту, який може одночасно підвищити матеріальну стабільність редакції,

стимулювати творчий розвиток конкретної організації й українського медійного ринку загалом. Навіть під час війни.

1.3 Робота українських репортерів за кордоном під час висвітлення військових дій в інших країнах

З 1991 року українські репортери висвітлюють воєнні конфлікти в різних куточках нашої планети. Спершу вітчизняні медіа у «гарячих точках» представляли всього один-два кореспонденти, але їхня кількість постійно зростала[10].

Українським журналістам дозволяється висвітлювати військові дії в інших країнах. Згідно з українським законодавством, журналістам дозволяється висвітлювати військові операції за кордоном, якщо вони мають акредитацію у відповідній державній установі та дотримуються вказівок приймаючої країни. Крім того, вони повинні дотримуватися принципів об'єктивності та неупередженості, не займатися пропагандою. Крім того, вони повинні поважати закони та правила приймаючої країни. Вони повинні дотримуватися правил і норм, встановлених українським урядом щодо їх діяльності за кордоном.

- Українські репортери також були у вирі висвітлення російської інтервенції в Сирії, яка почалася в 2015 році. Вони повідомляли про руйнівний вплив конфлікту на цивільне населення та звірства, скоєні Росією. З місяця висвітлювали та задокументували тяжке становище цивільних осіб, які постраждали від наслідків війни[11].

- Українські журналісти писали про громадянську війну в Ємені, де з 2015 року коаліція на чолі з Саудівською Аравією бореться з повстанцями-хуситами. Українські журналісти писали про гуманітарну кризу, викликану конфліктом, страждання єменського народу та роль, яку відіграють у конфлікті іноземні держави, такі як Саудівська Аравія та Іран[12].

- Українські журналісти висвітлювали конфлікт у Лівії, який почався у 2011 році, коли коаліція за підтримки НАТО повалила режим Каддафі. Українські журналісти розповідали про політичну та безпекову ситуацію в Лівії, а також про гуманітарні наслідки конфлікту[13].

- ЗМІ писали про війну в Афганістані, яка триває з 2001 року. Українські журналісти задокументували людські жертви війни та труднощі, з якими стикаються цивільні афганці, охоплені конфліктом, а також вони висвітлювали страждання афганського народу та роль іноземних держав у конфлікті [14].

Рівень співпраці вітчизняних репортерів з українськими силовими відомствами. Збройні сили України протягом усього часу своєї військової присутності в Іраку пропонували вітчизняним журналістам всебічний і досить своєрідний стиль взаємодії, він є відмінним від моделі взаємодії, що поширена в арміях західних країн. Практика «embedded journalist». Embedded journalist — приряджені журналісти або закріплені журналісти, правовий статус що мають репортери котрі прикріплені до військових частин що беруть участь у збройному конфлікті. Артем Шевченко описував досвід роботи з українським контингентом в Іраку: «... в Іраку ми не були «embedded» де юре, проте були «embedded» де факто[15]. Ми могли безліч часу проводити з військовими, скільки ми хотіли. В кооперації з пресофіцером, вони координували нашу діяльність там, ми мали змогу записувати інтерв'ю, виїжджати на місця. ... Тобто, ми були, начебто, «embedded» з ними, але мали змогу вільно пересуватися, куди хотіли, але й відповідальності за нас наші військові не несли. ... Ось такі ми були «embedded»: забажали — приїхали, передумали — поїхали. Контактували з пресофіцерами.» З цієї цитати можемо ввести наступний термін співпраці журналістів з військовими — «вільна кооперація» на відміну від «закріплені». Вітчизняні спецслужби на той момент, не ділилися інформацією з журналістами у зоні воєнного конфлікту. Михайло Дворянчук зазначає — неофіційно деякі співробітники коментували репортерам

певні факти, якщо їм за стандартами журналістики надаються гарантії повної анонімності.

Співпраця Міністерства закордонних справ України з журналістами. Особливістю роботи українських репортерів у зонах воєнних конфліктів є кардинально різна і неоднорідна, все залежить від країни перебування. Костянтин Стогній оцінив професійні якості співробітників посольства у Сирії, з якими він контактував під час виконання редакційного завдання, висвітлюючи іракську кампанію. В іншому випадку посол Кенії, в обов'язки якого входила всебічна підтримка вітчизняних медійників у Сомалі протягом висвітлення звільнення українських моряків, просто ігнорував журналістів. Загалом медійники сформуvalи наступну думку: для вдалого виконання редакційного завдання за кордоном необхідно мати особисті зв'язки з послами та довіреними людьми з влади тієї країни де буде відбуватися репортерська діяльність.

До лютого 2022, щороку більш як 10 українських журналістів, телеоператорів, фотокореспондентів виїжджали у «гарячі точки» або на території «заморожених конфліктів». В географію діяльності військових репортерів входили такі країни: Сирія, Ірак, Афганістан, Ємен, Лівія, та інші.

Українські журналісти, які працюють за кордоном, стикаються з кількома проблемами. По-перше, мовні бар'єри можуть бути серйозною проблемою; багато українських журналістів не мають необхідних мовних навичок для проведення транскордонних інтерв'ю та досліджень. По-друге, культурні відмінності між Україною та країною що приймає є проблемою. Українські репортери повинні знати місцеві звичаї, закони та правила, перш ніж проводити дослідження.

Крім того, доступ до певної інформації може бути обмежений у певних країнах [16]. Журналісти можуть виявити, що їм доводиться працювати в обхід урядових постанов, щоб отримати доступ до певної інформації. Це може бути особливо складним, коли уряд приймаючої країни вороже ставиться до України чи

до ЗМІ загалом. Крім того, українські журналісти можуть бути об'єктами стеження і повинні знати про свою безпеку [17].

Одним із найважливіших завдань, яке, можливо, доведеться виконувати українським журналістам під час роботи за кордоном, є встановлення контактів із місцевими ЗМІ, аналітичними центрами та правозахисними організаціями. Встановлення цих контактів може бути важливим для українських репортерів, щоб отримати доступ до інформації, необхідної їм для точного висвітлення подій. Крім того, ці контакти також можуть стати платформою для українських журналістів, щоб краще зрозуміти місцеве середовище.

Нарешті, українські журналісти мають усвідомлювати, для якої аудиторії вони пишуть. Пишучи для української аудиторії, українські репортери мають переконатися, що контент адаптований до їхньої читацької аудиторії. З іншого боку, якщо контент орієнтований на іноземну аудиторію, то він має бути адаптований до її інтересів і розуміння ситуації в Україні [18].

Загалом, українські репортери, які працюють за кордоном, мають знати про своє середовище та бути готовими до будь-яких викликів, які можуть виникнути. Вони також повинні знати про свою аудиторію, оскільки це буде диктувати зміст їхніх звітів. Нарешті, вони також повинні налагодити контакти з місцевими ЗМІ, аналітичними центрами та правозахисними організаціями, щоб отримати доступ до інформації, необхідної для точного висвітлення подій.

Висновки до розділу 1

Репортерська діяльність має давню історію і сягає корінням у традиції журналістики. Першими репортерами були ті, хто доносив до широкої аудиторії інформацію про події, що відбувалися в їх безпосередній близькості, а інколи навіть за сотні кілометрів. Розвиток технологій і транспорту дозволив репортерам висвітлювати події, що відбуваються все далі й далі, а розвиток друкарського

верстата дозволив охопити набагато ширшу аудиторію. Розвиток телефону і телеграфу дозволив репортерам доносити свої репортажі до ще ширшої аудиторії за набагато коротший проміжок часу. Розвиток Інтернету дозволив репортерам миттєво охопити майже безмежну аудиторію.

Репортери мають багато особливостей у своїй роботі. Перш за все, вони повинні бути точними та неупередженими у своїх звітах. Вони також повинні вміти знаходити та використовувати різні джерела інформації. Їх праця відбувається у різних умовах, як у мирний, так і у воєнний час. У мирний час вони зазвичай мають більше часу для підготовки доповідей і пошуку інформації. У воєнний час їм часто доводиться працювати у важких і небезпечних умовах. Робота журналістів завжди відрізнялася певною часткою ризику. У мирний час репортери часто наражаються на небезпеку через сам характер своєї роботи, яка часто приводить їх до контакту з людьми, які можуть вороже ставитися до них у стресових ситуаціях. Під час війни ризику, з якими стикаються репортери, ще більші, оскільки вони можуть бути піддані небезпеці самими бойовими діями або діями учасників бойових дій.

Під час висвітлення військових дій в інших країнах українські журналісти часто потрапляли в небезпеку. У деяких випадках вони були вбиті або поранені під час боїв. В інших випадках вони були затримані або видворені владою країни, в якій вони працювали. Під час військових дій журналісти стикаються з низкою труднощів, зокрема отримати доступ до зони конфлікту та забезпечити свою безпеку. Попри ризику, українські журналісти часто мали змогу надати цінну інформацію про хід військових дій в інших країнах своїй та всесвітній аудиторії. Їхні репортажі часто проливають світло на реальність бойових дій та умов, з якими стикаються учасники. У деяких випадках їх праці навіть допомогли досягти позитивних змін, таких як припинення або призупинення бойових дій або звільнення затриманих.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕПОРТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Репортерська діяльність в умовах російсько-української війни

У 2014 році Росія почала гібридну війну проти України. Ця війна характеризується поєднанням військової, політичної, економічної та інформаційної агресії. Військова агресія набула форми проксі-війни, в якій Росія надавала зброю, навчання та іншу підтримку сепаратистським силам на сході України. Це призвело до загибелі понад 10000 людей і переміщення понад 1,5 мільйона[19].

Політична агресія Росії, яка прагнула підірвати український уряд і розпалювати нестабільність. Це було зроблено за допомогою поєднання пропаганди, дезінформації та підтримки ультраправих і антиурядових груп. Економічна агресія набула форми санкцій та енергетичної блокади. Це спричинило значні економічні труднощі для України.

Інформаційна агресія полягала в невпинній пропагандистській кампанії проти України, яка мала на меті дискредитувати українську владу та представити Україну як державу, що не спроможна до врегулювання ситуації в регіоні.

Гібридна війна — це тип війни, який поєднує традиційну військову тактику з іншими формами війни, такими як кібервійна, інформаційна війна та економічна війна[20]. Мета гібридної війни — створити багатовимірний бойовий простір, у якому супротивник одночасно атакується на кількох фронтах, що ускладнює захист від нього. Останніми роками гібридна війна стає дедалі популярнішою військовою тактикою, оскільки вона надає більшу гнучкість і креативність у тому, як ведуться битви. Наприклад, у громадянській війні в Сирії російські військові використовували традиційну військову силу, кібератаки та економічну війну (наприклад, санкції).

Хоча гібридна війна може бути ефективною військовою тактикою, вона також пов'язана з низкою ризиків. По-перше, може бути важко контролювати ескалацію насильства, коли одночасно використовуються кілька форм війни. По-друге, гібридна війна часто може призводити до жертв серед цивільного населення, як це було під час громадянської війни в Сирії. Нарешті, гібридна війна може бути дуже дорогою, оскільки вимагає від військових підтримувати високий рівень готовності на кількох фронтах.

У наш час навіть виникнення таких понять, як «інформаційна війна», «медіаагресія», «інформаційна безпека», свідчить не тільки про тісний зв'язок мас-медіа з конфліктними ситуаціями, а й про те, що у збройних конфліктах сучасності боротьба на інформаційному полі не менш важлива, ніж безпосередньо військові дії. Якщо до недавнього часу війна впливала переважно на інформаційну сферу, зокрема на журналістику (наприклад, Перша світова війна стала стимулом для появи та розвитку в США аналітичної журналістики, оскільки американці не могли збагнути, яким чином убивство ерцгерцога Фердинанда послужило причиною такого конфлікту).

У той момент коли збройні сили України стримували ворога на лінії вогню медійники висвітлювали події на сході країни у сюжетах, фоторепортажах та статтях. В соціальних мережах та медіапросторі розгорнувся інформаційний фронт на якому журналістам також потрібно було протистояти неправдивим наративам, які поширюють російські державні ЗМІ. Українські медійники використовували Twitter і Facebook, щоб поділитися точною інформацією та розвіяти міфи про те, що відбувається в Україні. Робота цих журналістів допомогла інформувати громадськість як в Україні, так і за її межами про реальну ситуацію в країні. Це також відіграло роль у протидії пропаганді, яку поширював російський уряд та пропагандистські ЗМІ.

Але на момент 2014-го року інформаційний тиск Росії був значно сильніший і створюючи «інформаційний шум» глушив Українські медіа і паплюжив бачення

аудиторії на той момент. Так про цей період розповідає Олександр Махов, кореспондент телеканалу «Україна»: «Тоді, у 2014-му, було важко миритися із тим, що є люди, яким начхати на війну. На передку все «просто»: тут — свої, там — ворог. У цивільному житті складніше: так, ось свої, але вони якісь дивні... Не знають про обстріли, про загиблих... Та їм взагалі чхати — не вилазять далі офісу, не планують допомагати армії, живуть за принципом «моя хата скраю, нічого не знаю»»[21]. Цей відрізок свідчить про необізнаність та неінформованість аудиторії про події на сході щодо подій які відбуваються в країні через інформаційний вплив ворога. У 2021 році під час слухання, що організував Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики та Мінреінтеграції, підіймали тему «Інформаційна політика на тимчасово окупованих територіях». Таким чином Дмитро Лубінець провів дослідження у прифронтових регіонах Донецької області та населених пунктах, що межують із Донецькою і Запорізькою областями й з'ясувалося, що у переважній більшості транслюються виключно російські канали: «Новоросси́я», «Мир 24», «Звезда», «НТВ», «1-й Республиканский», «Россия 1», «Первый российский», «ТВЦ», «Футбол», «Матч», «РенТВ», «СТС», «ТНТ», «Дисней ТВ», «Оплот», «Оплот 2», «Юнион». З українських каналів транслюються лише декілька та у дуже поганій якості [22].

Для протидії цій інформаційній навалі журналісти використовують інформацію як зброю для відсічі російській агресії. Одним із найважливіших способів, якими вони це зробили, є викриття російської брехні та пропаганди. Глибокі та детальні OSINT. OSINT — це розвідка на основі відкритих джерел — концепція, методологія і технологія добування і використання військової, політичної, економічної та іншої інформації з відкритих джерел, без порушення законів. Використовується для прийняття рішень у сфері національної оборони та безпеки, розслідувань тощо. Наприклад, коли Росія заявила, що Україна несе відповідальність за збиття рейсу Малайзійських авіаліній МН-17, українські журналісти швидко розвінчали цей неправдивий наратив. Для цього вони зібрали,

проаналізували та опублікували фото та відео, на яких видно, що літак насправді був збитий ракетою російського виробництва [23].

Українські журналісти також працюють над протидією російській пропаганді, надаючи точну та неупереджену інформацію про конфлікт. Це мало важливе значення для того, щоб допомогти українському народу зрозуміти, що насправді відбувається в їхній країні. Крім усього цього, українські журналісти також використовують інформацію для допомоги українським військовим. Вони надавали розвіддані про пересування російських військ і військову техніку. Ця інформація була важливою для того, щоб допомогти українській армії планувати свої операції та переконатися, що вона завжди на крок попереду ворога.

Загалом очевидно, що інформація є потужною зброєю, яку українські журналісти використовують для відсічі російській агресії. Викриваючи російську брехню та надаючи точну інформацію, вони допомагають захистити свою країну та інформувати людей про те, що відбувається насправді.

24 лютого 2022 року Росія напала на Україну. Це радикально змінило не тільки життя громадян України, призвело до численних жертв серед мирних громадян, заставило мільйони українців стати біженцями, а й спонукало журналістів перебудувати свою роботу до умов воєнного часу. Збройна агресія Росії проти України відчутно змінила медіаландшафт не тільки України, а й усього світу. Роль об'єктивного інформування громадян, протидії інформаційним війнам, підвищення медіаграмотності значно зросла. Якісна преса, преса думок, що формує думку звичайних громадян і політиків, стала життєво важливим чинником сучасного життя. У країні було запроваджено воєнний стан і оголошено загальну мобілізацію, що своєю чергою змусило багатьох медійників вступити у лави збройних сил, деякі лишилися роботи, а тим що залишилися адаптуватися до умов ведення журналістської діяльності в умовах воєнного стану.

Обмеження діяльності ЗМІ накладаються статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість втручання в діяльність

засобів масової інформації та обмеження поширення певної інформації. Зокрема, закон передбачає можливість обмеження поширення інформації, яка може загрожувати безпеці держави, перешкоджати веденню військових дій або безпеці військовослужбовців.

Закон «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» та відповідний указ передбачають обмеження свободи слова, визначені статтею 34 Конституції України. Першочергове вони стосуються розповсюдженню інформації про сили та засоби оборони країни, підрозділи та сили з місцями їх дислокації, кількості тощо. Наказ головнокомандувача Збройних сил України від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» визначає чіткий перелік інформації, яка обмежується до оприлюднення для громадськості. Додаток 2 до цього наказу містить чіткий перелік інформації, розголошення і розповсюдження якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану. Зокрема, до такої інформації належать:

- Найменування військових частин та підрозділів, а також інших військових об'єктів у районах виконання поставлених бойових завдань, географічні координати місць їхнього розташування в тому числі у візуальному форматі, чисельність особового складу військових частин;
- Кількість, модель, тип озброєння та різновиди бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їхній стан та місця зберігання;
- Описи, відео, зображення та інші медіаматеріали або умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти;
- Інформація щодо бойових дій, оперативної обстановки, операцій які проводяться або плануються;

- Інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та військової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені);
- Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань;
- Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються);
- Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху);
- Інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їхніх дій та способи застосування за призначенням;
- Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались;
- Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника;
- Інформація про відкладені або скасовані операції;
- Інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться;
- Інформація про планування та проведення заходів гарантування безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації);
- Відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються;
- Інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Але цей наказ не розповсюджується на висвітлення тем і питань, не пов'язаних зі Збройними силами України та організацією оборони країни. Постанова Кабінету Міністрів України, яка мала б регулювати інформаційну

діяльність та її обмеження в решті питань, наразі відсутня. Журналістам та ЗМІ варто пам'ятати, що, навіть якщо законодавство прямо не забороняє висвітлення певних питань, це може спричинити шкідливі наслідки як для військових, так і для цивільних. Зокрема, питання руйнувань та пошкоджень інфраструктури міст України надає можливість російським агресорам корегувати вогонь, знищувати вцілілі будівлі, критичні, інфраструктурні об'єкти та засоби забезпечення тощо. Висвітлюючи шляхи забезпечення населення харчовими продуктами, водою, електрикою також може призвести до ударів ворога по шляхах підвезення і місцях зберігання продуктів, по вразливих точках електромережі тощо. До атак на великі гуманітарні штаби та склади, а також критичну інфраструктуру та об'єкти електроживлення ворог вже багаторазово здійснював атаки.

У роботі репортер повинен чітко розуміти, що висвітлюючи будь-яку подію необхідне дотримання норм та правил визначених при поширенні інформації. У випадку якщо трапився обстріл військовою адміністрацією міста надається дозвіл на висвітлення того чи іншого об'єкта у випадку якщо постраждала критична інфраструктура. Репортерам надається інформація за плином якої кількості часу буде надано дозвіл на публікацію відео та фотоматеріалів з місця події задля забезпечення безпеки працівників підприємства, надзвичайників, або військових, що знаходяться поруч. В жодному разі не допускається варіант виходу у прямий етер та фото і відеофіксація на фоні стратегічних об'єктів, колон військової техніки, скупчення військових та масових скупчень людей.

Висвітлення цивільних тем в умовах воєнного часу. З початком повномасштабної війни обсяг роботи репортерів став тільки більше, окрім висвітлення подій пов'язаних із війною медійники продовжують інформувати й про події, що відбуваються в Україні та загалом у світі. Якщо розглядати світові новин підхід до інформування аудиторії не змінився. Висвітлення цивільної тематики в умовах воєнного часу все ще можливе, хоча й не таке повне, як до початку війни. Хоча загальна увага приділяється військовим новинам, новинні організації та

окремі репортери все ще висвітлюють події повсякденного життя, включаючи політику, культуру, спорт та інші теми. Однак репортажі більше зосереджені на наслідках війни та тому, як вона впливає на цивільне життя. Зараз робиться ще більший акцент на персонажів історії, та як на його діяльність вплинула війна, як він адаптувався на новому місці тощо.

Попри те, що у центрі уваги ЗМІ війна, вони все одно повідомляють про події, що відбуваються в країні. Наприклад, ЗМІ продовжують інформувати про діяльність українського уряду, роботу парламенту, ситуацію в економіці тощо. Інший вид — це світові новини. Підхід до інформування аудиторії не змінився. ЗМІ продовжують інформувати про події, що відбуваються у світі, хоча у центрі уваги більше військові новини. Наприклад, ЗМІ продовжують інформувати про події на Близькому Сході, ситуацію в економіці, роботу світових лідерів тощо. ЗМІ продовжують інформувати про події, що відбуваються у сфері культури, хоча у центрі уваги більше військові новини. Наприклад, ЗМІ продовжують інформувати про події у сфері мистецтва, творчість митців, ситуацію у світі кіно тощо. Спорту, та що відбуваються у світі спорту, про роботу спортсменів, ситуацію у світі спорту, роботу спортивних організацій тощо.

Окремі ЗМІ все ще займаються журналістськими розслідуваннями, хоча сфера їх діяльності може бути вузькою та обмеженою, ніж до війни. Хоча висвітлення цивільних тем в умовах війни, безумовно, не є таким повним, як це було до війни, ЗМІ все ще можуть повідомляти про ці теми та забезпечувати краще розуміння подій, що відбуваються в Україні та навколо неї.

Репортери у віддалених куточках України та регіонах, не пов'язаних з бойовими діями, зосереджують свої історії на повсякденному житті людей, які живуть у цих місцях та їх адаптації у конкретному місці. Цей тип сюжетів може включати інтерв'ю з місцевими жителями, підприємцями, волонтерами, а також показувати, як регіон укріплює інфраструктуру, економіку та соціальну сферу регіону. Це також може включати розповіді про зусилля з відновлення регіону та

надання допомоги тим, хто постраждав від конфлікту. Роблячи це, репортери можуть висвітлити проблеми, які часто забувають, і надати більш повну картину ситуації на місці, який досягається не дивлячись на обставини сьогодення. Окрім висвітлення позитивних історій, репортери також повинні стежити за історіями суспільно важливої тематики, корупцію та несправедливість, оскільки це важливі теми, про які необхідно інформувати суспільство.

Попри відносну безпеку та віддаленість регіонів від лінії фронту у професійній діяльності не допускається порушень загальних правил ведення журналістської діяльності. Журналісти зобов'язані дотримуватись загальних правил журналістської діяльності незалежно від свого місцезнаходження чи близькості до лінії фронту. Ці правила спрямовані на забезпечення професійної точності та чесності в повідомленні новин та інформації. Це означає, що журналісти повинні дотримуватися високих стандартів незалежно від ситуації, яку вони можуть висвітлювати. Журналісти також повинні поважати права тих, у кого вони беруть інтерв'ю чи репортажі, і повинні гарантувати, що їх діяльність не порушує цих прав. Крім того, журналісти повинні дотримуватися будь-яких застосовних законів або нормативних актів, які регулюються військовою адміністрацією регіону, в якому вони працюють.

Роль журналістів-фіксерів і досвід роботи закордонних військових кореспондентів. Тлумачення слова «фіксер» було відомим ще давно серед вузького кола українських військових журналістів, медійників, репортерів та фотокореспондентів, які регулярно з 2014 року висвітлювали події в прифронтових та окупованих Росією районах Луганської та Донецької областей або допомагали іноземним колегам бачити українську війну у всій її правдивості, об'єктивно та компетентно розповісти про неї світові [25]. Хоча не обійшлося і без легковажних заробітчан, ласих на гроші, глухих до етики та просто некомпетентних у журналістській діяльності. З початком повномасштабної агресії Росії Україна стала головною темою у світових медіа, чимало з яких командували сюди своїх

кореспондентів і фотографів, а саме слово «фіксер» поступово увійшло у ширший мовний вжиток. У соціальних мережах з'явилися канали, групи, чати, учасниками яких стали не лише журналісти, фотографи, медіаексперти й медіадослідники, а й люди, які до того не мали стосунку до медіа чи міжнародної політики, однак більш пристойно володіли іноземною мовою і базовими організаційними вміннями[24].

Журналісти-фіксери — це журналісти, які працюють у складних або небезпечних умовах і допомагають іноземним кореспондентам повідомляти новини. Це людина котра налагоджує зв'язки будуючи «мости». Вони часто володіють місцевими знаннями та контактами, і можуть допомогти журналістам орієнтуватися в складних бюрократичних і небезпечних ситуаціях. Багато іноземних воєнних кореспондентів користувалися послугами фіксерів, щоб робити репортажі з зон конфлікту та краще орієнтуватися у подіях, що відбуваються в регіоні. Фіксери надають міжнародним медійникам доступ до людей і місць, до яких вони інакше не змогли б дістатися. Вони виконують усе: від роботи перекладачами до організації готелів і водіїв, бронювання інтерв'ю та забезпечення доступу до місць. Вони здебільшого працюють у тіні, але у деяких випадках виконують подвійну роботу, корегуючи діяльність іноземців та створюючи свій власний матеріал для українських ЗМІ. Хоча фіксери можуть бути надзвичайно цінними для іноземних кореспондентів, є також певні ризики, пов'язані з їх використанням. Вони можуть не завжди дбати про найкращі інтереси журналістів, і вони можуть бути більше зацікавлені в просуванні власних планів, ніж у наданні точної та неупередженої інформації. У деяких випадках відомо, що фіксери продають інформацію тому, хто запропонує найвищу ціну, незалежно від того, чи відповідає це суспільним інтересам. Загалом журналісти-фіксери можуть бути цінним активом для іноземних кореспондентів, але важливо знати про потенційні ризики, пов'язані з їх використанням. Фіксер має декілька головних завдань:

- концептуалізація розповіді (story);

- логістика;
- комунікація з джерелами / інформаторами;
- переклад;
- захист і безпека журналіста (safeguarding).

Концептуалізація розповіді. Редакційна політика видання і власний інтерес репортера значно впливають на вибір теми для матеріалу. Інколи журналісти, попри стандарти, етичні норми об'єктивності й неупередженості, прибувають у певне українське місто зі стереотипним баченням ситуації. Якщо фіксер обізнаний у регіоні, добре знає локальний контекст, хронологію подій, політичні, медійні, суспільні, економічні, історично-культурні реалії свого міста чи регіону і вміє це все правильно й коректно донести до міжнародного журналіста, то це істотно покращить якість матеріалу останнього. В іншому випадку, його внесок у журналістський матеріал буде лише логістичним, а не інтелектуальним. Фіксер повинен бути активним, але лише цього не буде достатньо, коли в журналіста відсутнє чітке і кінцеве бачення матеріалу, про що він писатиме чи зніматиме сюжет. Тоді фіксер може запропонувати додаткові матеріали, локації, аспекти, теми чи людей, у яких можна взяти інтерв'ю [55]. Це покращує взаємини та довіру і позитивно впливає на подальшу співпрацю і репутацію фіксера, зробивши його співавтором матеріалу. Фіксери — це зв'язківці між глобальним і національним / локальним контекстом. Тому знання і того, й іншого, а також уміння дотримуватися балансу є «візитівками» хорошого фіксера.

Логістика і комунікація з джерелами / інформаторами. Ці два завдання нерозривно пов'язані між собою і складають кістяк успішної співпраці журналіста та ремонтника. Поєднання механіка, водія та перекладача ідеально підходить для іноземних команд новин, оскільки значно полегшує навантаження на їхній бюджет. Насправді часто буває так, що крім списку завдань фіксер отримує запит на пошук водія, який є власником автомобіля. Необхідно також враховувати особливості команди або людей, з якими доведеться працювати. Бувають різні ситуації:

репортер провідного німецького журналу перераховує вісім-десять тем та співрозмовників, які не можна скорочувати, бо всі вони «дуже важливі», але у нього є на це два-три дні, включаючи «день перерви». – «озброєна до зубів» команда одного з провідних телеканалів, в якій, крім двох журналістів з досвідом роботи в «гарячих точках», Оператор, водій броньованого джипа, а також менеджер з безпеки та два перекладачі англійською та арабською (бо не завжди можна точно передати певні нюанси англійською). Навіть врівноважений репортер із голландської газети, де все було сплановано й без «стислих» дедлайнів, і щедрий італійський фотограф, який ладен був бігати по колях перед потягом заради гарного фото. У кожному випадку обсяг обов'язків фіксера та вимоги до матеріально-технічного забезпечення будуть різними. Професіоналізм постійного персоналу – це вміння швидко знаходити необхідні контакти та організувати інтерв'ю, домовлятися про зустрічі, вивозити журналістів у недоступні для інших журналістів місця.

Комунікації з джерелами та інформаторами, варто виділити кілька моментів. По-перше, фіксери повинні планувати три, чотири або навіть п'ять зустрічей на день замість однієї чи двох. По-друге, чим вищий статус джерела, тим більше посередників між ним і вами (пресофіцер, його заступник/помічник, посилення на помічника/заступника тощо) «Дата і час, можуть бути затримані й змінені в останню хвилину. Це впливає на решту розкладу, і журналісти вирішують перенести або скасувати. Потім треба знову «дзвонити», просити про нову зустріч або просити вибачення, що не вдалося приїхати, бо «знайшли іншу, більш цікаву історію». Різні джерела мають різний ступінь толерантності, тому вміння знайти потрібне слово в цьому випадку знову ж таки залежить від соціального капіталу та комунікативних навичок реставратора. По-третє, інколи фіксаторам доводиться брати на себе частину журналістської роботи. Наприклад, отримати коментар через телефон від людини, яка не володіє іноземною мовою і не може безпосередньо спілкуватися з журналістами. Якщо фіксер працює з репортером на довгостроковій

основі, фіксеру можуть доручити записувати коментарі, розшифровувати інтерв'ю, робити фотографії та відеозаписи.

Перекладати доводиться не лише у процесі знімання чи запису усних інтерв'ю, а розмови буквально будь-де: на блокпостах, кордонах чи інших локаціях, але і згодом, під час створення матеріалу, коли монтажери обирають необхідні синхрони, шукають фрагменти прямої мови, а репортери уточнюють назви посад співрозмовників, адміністративних одиниць тощо). У маленьких містечках до цього додається переклад розмов з обслуговуючим персоналом закладів. Кількість учасників фіксерських чатів збільшується майже щогодини. Частина учасників чатів помилково вважає, знання іноземної мови (в більшості випадків це англійська, а також німецька, іспанська, французька на рівні B1-B2, рідше східні мови) дає можливість працювати фіксером, що є помилкою та лише псує репутацію представників цієї галузі.

Працюючи з журналістами в прифронтових або небезпечних регіонах, де ведуться бойові дії і які зазнають бомбардувань, фіксер стає ще й консультантом із безпеки тому повинен дбати не лише про особисту безпеку, а й про безпеку команди. Більшість журналістських міжнародних команд із фінансових міркувань не включає до свого складу менеджера з безпеки. Тоді фіксер разом із завданням знайти та перевірити інформацію про безпечні маршрути для поїздок Україною має знайти або отримати захисні шоломи й бронежилети у необхідній кількості. Фіксери повинні розуміти, що, вирушаючи в гарячу точку, вони певною мірою відповідальні за тих журналістів, яких супроводжують. У гарячих точках ризик стати мішенями для ворога дуже великий. Адже, як свідчить досвід, російські окупанти свідомо цілять у журналістів і фіксерів. Інколи напис «преса» на бронежилеті не рятує, а навпаки — викликає на себе вогонь.

У 2017 році було проведено анонімне опитування в якому взяли участь понад 450 осіб із 71 країни заповнили індивідуальне анонімне опитування стосовно співпраці з фіксерами у різних країнах світу [26]:

- Понад 70% журналістів кажуть, що вони ніколи або рідко наражали фіксерів на безпосередню небезпеку, тоді як 56% фіксерів сказали, що завжди або часто наражалися на небезпеку;
- 60% журналістів стверджують, що вони ніколи або рідко відзначають фіксерів, у той час як 86 відсотків фіксерів хотіли б відзначити завжди (48%) або іноді (38%);
- Приблизно 18% журналістів повідомляють, що часто або завжди запитують фіксерів про їхню політичну приналежність, тоді як лише 6,6% фіксерів часто або завжди розкривають свою політичну приналежність;
- 80% фіксерів повідомляють, що ставлять під сумнів або заперечують редакційну спрямованість історії клієнта, тоді як лише 44% опитаних журналістів повідомляють, що їх фіксерів ставлять під сумнів або заперечують;
- Половина журналістів кажуть, що їх корегував фіксер, тоді як фіксери зазначають, що виправляли клієнтів у 80% випадків;
- 38% журналістів кажуть, що вони ніколи не покладаються на редакційні поради від фіксерів, тоді як 45% фіксерів кажуть, що журналісти завжди покладаються на них для редакційних вказівок.
- Приблизно третина фіксерів називають себе «журналістами-фіксерами», а 75% фіксерів кажуть, що мають іншу професію, а це є лише незначним або помірним джерелом доходу;
- Переважна більшість (92%) журналістів кажуть, що знаходять фіксерів через «сарафанне радіо», а не через онлайн-форуми фіксерів, списки фіксерів або соціальні мережі.

Іноземні репортери та їхні ЗМІ заробляють більше грошей на репортажах, ніж фіксер, але порівняно з місцевими зарплатами в багатьох частинах світу щоденна ставка може бути досить значною. «Це все відносно, чи не так? Це дешево, відносно недорого для інформаційної організації, але досить багато грошей для фіксаторів у

країні, що розвивається», – сказала Мелісса Чан, яка понад 15 років працювала в тележурналістиці як з ABC News. «Залежно від того, як ви на це дивилися, правильно, на який кінець телескопа ви дивилися». Ця різниця може призвести до напруженості, особливо коли фіксер в збіднілих країнах змушені переслідувати іноземні новинні організації за оплату. Нейц Трушновець, фіксер зі Словенії, сказав, що половину часу йому доводиться переслідувати клієнтів для отримання оплати, часто місяцями. «Мені довелося писати знову, і знову, і знову, щоб отримати гроші, тому що відбувалися певні проблеми. Люди просто забували заплатити мені або надсилали електронний лист своєму бухгалтеру, і... журналісти потім казали: «Так, ми платимо вам наступного тижня», і тоді мені доводилося чекати майже пів року, щоб отримати гроші».

Ще одна постійна проблема — титр автора. Більшість кореспондентів у опитуванні визнали, що вони рідко, якщо взагалі, відзначають фіксерів, і більшість фіксерів сказали, що хотіли б отримати певний кредит. Фіксер із Близького Сходу, який працює за контрактом з американською інформаційною організацією, сказав: «Я знайшов багато історій, які були перетворені на частини, а моє ім'я так і не потрапляло або не залишилося». Ребека Конвей, фотожурналіст-фрілансер, яка працює в основному в Південній Азії, сказала, що намагається згадувати автора, коли це доречно.

2.2 Робота у прифронтових регіонах

Робота журналістів у прифронтових регіонах України не менш небезпечна ніж на лінії вогню. Репортери, як українські, так і міжнародні, які відвідували прифронтові регіони України, щоб висвітлювати конфлікт, часто опинилися у дуже небезпечному та непередбачуваному середовищі. На прикладі миколаївської області до звільнення Херсону 11 листопада 2022 року доступ у деякі населені пункти був заборонений з міркувань як особистої безпеки репортерів, так і

збереження інформаційної тиші. У березні 2022 року автомобіль швейцарського журналіста Гійома Бріке розстріляли російські військові неподалік села Водяно-Лорине Миколаївської області, а французькі журналісти, які висвітлювали події в Україні, під час прямої трансляції у студію зафільмували ракетний удар у Краматорську 2 січня [27, 28].

В окремих випадках іноземні журналісти в Україні дискредитували себе, нехтуючи поглядами тих, хто живе в країні, не демонструючи збалансованого відображення подій, покладаючись на застарілу або неповну інформацію. Багато з них були винними в надмірному спрощенні складних питань і нездатності надати точне відображення свого досвіду. Крім того, деякі іноземні журналісти взяли на себе роль політичних активістів, а не об'єктивних репортерів. Це створювало негативне та упереджене ставлення до України у світовому медіапросторі, що водночас сприяло підриву довіри до деяких іноземних ЗМІ, псування об'єктивного становища в Україні, а також до журналістики загалом.

Уряд наклав обмеження на ЗМІ, включаючи обмеження доступу до певних зон і заборону журналістам брати інтерв'ю у певних людей. Це ускладнило журналістам отримання інформації у прифронтових регіонах. Задля координації місцевих військових адміністрацій та представників ЗМІ уся комунікація відбувається через пресофіцерів, що майже завжди надають вичерпну і компетентну інформацію за запитом.

Репортерами, що працюють у прифронтових зонах надаються наступні рекомендації:

- дослідити обстановку в регіоні. Визначити зони доступні для роботи та безпекову ситуацію в них.
- розробити протоколи техніки безпеки при робот. Завжди носити захист у вигляді бронежилета, каски та аптечки.
- формування запасів, яких вистачить на кілька днів. Їжа та вода, медичне приладдя та засоби зв'язку.

- мати можливості зв'язатися з іншими журналістами, які вже працюють у прифронтовій зоні, та мають досвід роботи на місці.
- будьте в курсі останніх подій у регіоні та завжди перевіряти у повноважних представників, що отримана інформація є точною.

В таких регіонах існує небезпека життю і репортерам доводиться дотримуватися таких самих правил, що й цивільному населенню оскільки регіон може знаходитися під вогнем майже усіх типів озброєння.

Якщо під час обстрілу ви опинилися в приміщенні, краще зайдіть у приміщення без вікон, якщо такого приміщення немає, тримайтеся якомога далі від вікон та будь-яких скляних предметів. У будь-якому випадку краще за все розташуватися ближче до тримальних стін. Бажано сидіти на підлозі біля стіни, чим нижча людина – тим менша ймовірність попадання в нього уламків. Вікна можна «зміцнити» диванними подушками або закрити важкими меблями та предметами. Їх також можна заклеїти нахрест. Якщо квартира на верхніх поверхах, пройдіть на сходову клітку і спустіться на кілька поверхів, щоб вихід на вулицю був ближчим. Ні в якому разі не можна користуватися ліфтом.

Якщо ви перебуваєте у приватному будинку і будете ховатися в льосі, залиште на видному місці великий плакат про те, що ви там, надішліть повідомлення колегам чи куратору про це. Також вкажіть, де знаходиться льох. Є загроза, що підвал під вогнем може обвалитися. При перших ознаках руйнування будівлі необхідно встати у дверному отворі й упріться руками в косяки або лягти біля столу чи ліжка, прикривши голову руками.

У вас та вашої знімальної групи завжди повинна бути заздалегідь підготовлена загальна сумка та особиста сумка для виживання. Ця сумка повинна містити все необхідне, щоб вижити протягом кількох днів, включаючи воду, їжу, ліхтарики, зарядні пристрої та документи. Також варто взяти з собою набір необхідних медикаментів, а також ключі від квартири та автомобіля. Маючи цю сумку

напоготові, ви зможете швидко та легко евакуюватися з дому в разі надзвичайної ситуації.

Якщо ви перебуваєте надворі, коли починається обстріл, важливо якомога швидше спуститися на землю. Спочатку при польоті снаряда чути свист (або шелест), потім відразу ж вибух. Як тільки ви почувете вибух, падайте на землю і знайдіть будь-яке укриття: бетонний блок, стіну. Найбільшу небезпеку під час обстрілу становлять уламки, адже чим нижче ви знаходитесь над землею, тим безпечніше. Як саме потрібно лежати: ниць, голова вниз, руками прикрити потилицю, максимально прикрити дітей. Не підіймати голову і не рухайтеся без потреби.

У випадку якщо журналіст перебуває в автомобілі під час надзвичайної ситуації, слід зупинити автомобіль і вимкнути двигун. Вийти з машини та лягти на землю, використовуючи машину як укриття. Не вмикайте музику в машині, а відкрийте вікна, щоб одразу почути сирену чи вибухи. Про повітряну тривогу в Україні наразі повідомляють міськдержадміністрації, через додатки у смартфонах, а також ДСНС і ЗМІ у соцмережах. Важливо залишатися в укритті принаймні 10 хвилин після повітряної тривоги або залишатися в тому ж положенні, якщо ви знаходитесь на вулиці.

Найбезпечніше місце для схованки під час обстрілу – бомбосховище, оскільки воно конструктивно міцне та має кілька виходів. Інші місця, які можуть забезпечити певний захист від вибухової хвилі та розлітаються уламків, це метро, підземні переходи та траншеї. Однак важливо відзначити, що ці місця будуть безпечними лише за наявності доступу повітря. Висотні будинки, захаращені підвали та засклені зони не є безпечними, тому що вони можуть зруйнуватися або заповнитися розлітаючим склом. Важливо також уникати будь-яких контейнерів, ящиків чи будівельних матеріалів, тому що вони можуть спалахнути [35].

З початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України загинуло 39 представників засобів масової інформації за різних обставин пов'язаних з війною

[29]. За інформацією пресслужби МЗС понад сто регіональних медіа на тимчасово захоплених територіях змушені були припинити роботу через погрози, знищення редакцій, неможливість працювати в умовах тимчасової окупації.

Щоб ефективно виконувати свою роботу та досягти успіху в медійники прифронтових регіонів повинні були докласти максимум зусиль і використовувати всі свої навички. «Суспільне.Харків» з перших днів вторгнення є прифронтовим медіа, що адаптували свою діяльність під реалії воєнного часу. Редактор В'ячеслав Мавричев сформував діяльність філії з пріоритетом на збереження життів співробітників і при цьому максимальному інформуванні місцевих мешканців. Задля зменшення ризиків райони Харкова були умовно поділені між співробітниками та кожен відповідав за звітність із певного району. Якщо впродовж 15 хвилин хтось із колег не виходив на зв'язок, людина з іншого сектора підхоплювала чергування і продовжувала наповнювати сторінки в соцмережах та інші платформи. Російська Федерація у перші місяці наносила ракетні удари по редакціях та телевежам, тому з першого дня великої війни «Суспільне.Харків» почало працювати дистанційно; люди роз'їхалися по укриттях і вибудували злагоджену систему корпунктів. У надзвичайних ситуаціях і роботі в місті доводилося бути максимально обачливими та слідкувати за ворожою діяльністю. При обстрілах міста «Градами» репортери на локації мали 10-15 хвилин для роботи, а потім доводилося повертатися в укриття оскільки хвили обстрілів тривали по два-три рази. Артилерія здійснювала 10-12 залпів що не давало можливості безпечно здійснювати діяльність.

«Kramatorsk Post» на початку війни мав у штаті чотири співробітники, що в порівнянні з іншими редакціями не створювало суттєвих труднощів з евакуацією редакції в інше місце. Перші місяці редакція залишалася на місці, але через зростання обстрілів і інтенсивності боїв переїхала і перейшла на дистанційну роботу. Згодом було прийняте рішення здійснювати відрядження в місто по живі репортажі. Це спричинило стрімкий ріст аудиторії на всіх платформах. «Kramatorsk

Post» коли немає наявних репортерів на місці користувався послугами фрилансер для висвітлення подій на місці, а також Святогірська і Бахмута [32].

«Кавун.Сіті» інтернет-видання Херсону. Місто було в окупації, а після цього звільнили, місцеві медіа не працювали і єдиною вимогою глядачів була інформація, достовірна інформація. Тоді місцеві мешканці в умовах окупації почали відстежувати телеграм-канали що продовжували працювати не зважаючи на відсутність зв'язку та електроенергії. Телеграм-канал «Кавун.Сіті» був серед них. Проблема полягала в тому, що 52 дні місцеве населення мало інформації від державної влади та військової адміністрації. Для медіа також було складно, бо не було можливості отримати інформацію з офіційних джерел з цим місцевим мешканцям та «Кавун.Сіті» допомагав телеканал «Суспільне.Херсон» та інші медійники з національних ЗМІ. Зараз зростає потреба в інформації про подальше життя, фінансову підтримку, пільги, працевлаштування, подорожі та повернення з-за кордону. Однак, хороші історії також потрібно писати з обережністю. Це пов'язано з болем, який відчувають ті, хто пережив смерть або жорстоке поводження з близькою людиною. Історії людей, які переїхали до іншого міста, нелегко сприймаються. Звичайно, можливість почати все з нуля — це історія успіху, але для тих, хто не може залишити окупацію, це болісно. Тому наповнення контенту звузили до добірки фільмів та історій людей, які вже давно поїхали.

Більшість інформації на початку повномасштабного вторгнення була «сервісною» переважно інформація спрямована для виживання: медіа мали опрацьовувати ці дані, зазначати та інформувати, де знайти їжу, паливо, та як виїхати за межі області, які наявні маршрути діють, де працюють волонтери та як з ними зв'язатися. Це був основний контент на перші декілька місяців. Наразі така інформація складає 15–20% — оперативна інформація з лінії зіткнення, ще орієнтовно 20% — сервісна, залишок — фіксація злочинів, свідчення та історії жертв або свідків агресії Росії, нариси про людей, які вибралися з екстремальних ситуацій, історії виживання, як люди змогли побороти та вижити в екстремальних обставинах. Зберігається попит

на репортажі та сюжети зі звільнених, зруйнованих місць. Люди, які вимушено покинули й виїхали, хочуть знати, що з цими місцями зараз.

Українці все менше дивляться телевизор і звертаються до Telegram-каналів, щоб отримувати новини. Про цю тенденцію та її занепокоєння розповіла виконавча директорка Інституту масової інформації Оксана Романюк. Романюк пояснив, що сам телемарафон Єдиних новин може стати причиною того, що українці шукають новини деінде.

«Ми все ще маємо мультикультурне суспільство, яке звикло до різних типів інформації, і марафон досі не задовольняє цю потребу», – сказала вона. Крім того, багато українців прагнуть отримувати актуальні новини, яких телемарафон не забезпечує. Однак популярні канали Telegram поширюють неперевірену, неконтрольовану інформацію, яка є потенційно небезпечною. Романюк вважає, що відомі канали містять високий рівень джинси (прихованої реклами) та маніпуляційного контенту. Вона додала: «Ми не можемо на це вплинути, оскільки Закон про ЗМІ не поширюється на Telegram» [34].

2.2.1 Оперативність висвітлення подій про надзвичайні події під час воєнного стану

Обов'язок репортера — одним із перших бути на місці обстрілу чи прильоту, вчасно з дотриманням часових обмежень проінформувати, зняти фото та відеоматеріали й всьому світові показати справжнє варварське обличчя російської агресії та її військ. Головна мета наших медіа — кожним сюжетом, репортажем, прямим етером і словом наблизити перемогу України [33].

Оперативне висвітлення новин є критично необхідним в умовах воєнного стану, це допомагає інформувати громадськість про те, що відбувається на місці та в інших регіонах України, дозволяє тримати в курсі подій та підтримувати морально-психологічний стан суспільства. Це також допомагає запевнити людей у

тому, що влада контролює ситуацію та вживає необхідних заходів для захисту населення. На ефективність роботи репортера у воєнний час може вплинути низка факторів, багато з яких не залежать від нього. Плинність подій, кількість доступної інформації, відсутність інтернету, можливість репортера отримати доступ до важливих джерел – все це впливає на передачу точних і своєчасних новин.

Швидкість реагування на воєнні новини в іноземних медіа залишається високою. Так, 31 жовтня 2022 року, коли Україну в черговий раз атакували російські ракети, руйнуючи насамперед енергетичну інфраструктуру, вже за пів години після завершення режиму повітряної тривоги в Києві, на головній вебсторінці Wall Street Journal було новинне повідомлення про ці події.

Задля оперативності та правдивості на початку російського вторгнення 24 лютого 2022 року, стартував телевізійний марафон «Єдині новини» і перші години транслювався на телеканалі Рада, що є офіційним телеканалом Верховної Ради.

26 лютого 2022 року найбільші телеканали, що належать чотирьом провідним українським медіагрупам, а саме 1+1 Media Group, Starlight Media, Inter Media Group, Медіа Група «Україна» до 22 липня 2022 року та Ми-Україна з 8 листопада 2022 року, а також громадські телеканали «Перший» і «Рада» продовжували цілодобове мовлення, щоб донести до суспільства перевірену інформацію про війну, стан на фронті тощо. Кожен канал формує свій слот тривалістю 6 годин.

За ініціативи Міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка 16 лютого 2022 анонсував «марафон Єднання» року на всіх телеканалах України з 8:00 до 10:00 та з 19:00 до 22:00 Забезпечує інформування громадськості про безпекову ситуацію та діяльність державних органів. [37]

З початку нападу Росії на Україну 24 лютого о 6:30 усі платформи Суспільного мовника України працювали в режимі інформаційного марафону та всі телеканали мовника (UA:Перший, UA: «Культура» та всі її регіональні канали) регулювалися урядом, а їхню стрічку тимчасово передали телеканалу «Рада». З моменту введення воєнного стану в Україні в один день телеканали 1+1,

UA:Перший, Рада ТВ, ICTV, СТБ і Україна 24 виходять по черзі, попри бойові дії, то в студії, то в бомбосховищах [38].

25 лютого «Новий канал», що належить StarLightMedia, який значився одним із перших учасників телемарафону, натомість присвятив весь ефірний час дитячим фільмам і мультфільмам. За ними йдуть ТЕТ, що належить Медіа Групі 1+1, і НЛЮ ТВ, що належить Медіа Групі Україна. Того ж дня «Суспільне» відновило прямі трансляції, хоча ці трансляції були доступні лише через Facebook та YouTube. Усі цифрові телеканали в Україні транслювали сигнал UA:Перший до 26 лютого. 26 лютого о 9:20 Суспільне відновило трансляцію на телебаченні власним марафоном «Разом перемаємо». З 28 лютого у Першому проходив власний телемарафон. Українське радіо також проводить марафон, використовуючи фрагменти з телемарафону [39].

Власні альтернативні телемарафони транслюють канали «5 канал» і «Прямий канал», що належать Холдингу «Вільні медіа», а також інтернет-телебачення «Еспресо ТВ».

З квітня декілька телевізійних мереж, серед яких 2+2, Ентер-фільм, Індиго ТВ, К1, Мега, НТН та ОЦЕ, вийшли з телемарафону та відновили звичайне мовлення. Слідом за ними пішов СТБ, який покинув телемарафон 18 квітня. Проте команда новин каналу продовжила працювати в телемарафоні.

22 липня телевізійні мережі, що належать Медіа Групі Україна, зокрема «Україна» та «Україна 24», покинули телемарафон після того, як бенефіціарний власник «Медіа Групи Україна» Рінат Ахметов повернув державі ліцензії на всі медіаактиви компанії, що спричинило всі мережі, що належать компанії, припинити трансляцію, а компанія припинила виробництво призначеного їй 6-годинного інтервалу в телемарафоні [40].

Українські медіагрупи-учасники (1+1 Media Group, Inter Media Group, Рада ТВ, Starlight Media, Суспільне, Моє – Україна та раніше Медіа Група Україна) по черзі керують United News, при цьому працюють відділи новин кожної медіагрупи.

п'ять годин на день і порядок виконання програми, запланований на чотири-п'ять днів наперед [38].

Крім представників Міністерства культури та інформаційної політики, Збройних Сил України, Ради національної безпеки та оборони України та Офісу Президента України, які співпрацювали у створенні програми[6], фахівці з медіа-групи-учасники (до яких входять журналісти, оператори, техніки, редактори, виробники інформації тощо) співпрацювали у створенні програми. Команда 1+1 Media Group складається з людей, які працюють над програмою новин ТСН, ранковим шоу 1+1 Сніданок з 1+1 [uk] та ще п'ятьма інформаційно-розважальними проектами 1+1 і дочірнього каналу 2+2. Команда Starlight Media складається з працівників «Фактів» та «Вікна-Новини», відповідних інформаційних програм ICTV та СТБ. Однак «Медіа Група Україна», команда якої складається з працівників її телеканалів «Україна» та «Україна 24», веде трансляцію зі своїх резервних студій, а не з основного студійного комплексу програми в Києві через постійну загрозу життю та здоров'ю їхніх співробітників. авіаційні та ракетні удари були завдані поблизу телецентру компанії [41].

«1+1» і «Рада ТВ» по чергово забезпечують цілодобове резервування сигналу, щоб студія програми могла працювати, навіть коли поруч лунає сирена повітряної тривоги [41].

Телеканал «Рада» також надавав альтернативні трансляції програми англійською та російською мовами через свій YouTube-канал. Прямий переклад програми англійською та російською мовами здійснюють волонтери [42].

Станом на 28 березня близько 30 українських телеканалів (у тому числі 16 з медіагруп-учасників), платформи over-the-top (OTT), громадські та комерційні радіостанції транслюють «Єдині новини», що забезпечує максимальне охоплення в країні. Деякі з OTT-платформ, які розміщують програму, включають 1+1 video, Київстар ТВ, MEGOGO, OLL.TV, Omega TV, Sweet.tv і YouTV.

Крім трансляції міжнародних версій флагманських каналів медіагруп-учасниць (таких як 1+1 International, ICTV Україна та Інтер+) на супутнику з відкритим сигналом, українські телеканали надали право міжнародним провайдерам мовлення ретранслювати свій сигнал за межі України. на своїх різноманітних платформах, зокрема на Белсаті (денна ретрансляція), Delfi TV (нічна ретрансляція) та TVR3 (вечірня ретрансляція). У перші дні марафону понад 40 провайдерів у Канаді, Чехії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Великобританії та інших країнах почали транслювати Єдині новини.

Іноземні журналісти в Україні кажуть, що або не знають про телемарафон Єдиних новин, або не використовують його як джерело інформації в професійних цілях, свідчать дані опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) і Центром стратегічних комунікацій. та інформаційна безпека. Згідно з аналітичним звітом за результатами опитування, 58% опитаних журналістів зазначили, що взагалі не знали про телемарафон Єдиних новин. Серед тих працівників ЗМІ, які були знайомі з проєктом інформаційного телемарафону, лише одиниці дивилися його більш-менш регулярно, і ніхто не повідомив про використання його як джерела інформації для професійних цілей. «Серед основних недоліків вони відзначили часто переважання пропаганди над інформацією в контенті, недостатній відбір гостей у студії. Також респондентів хвилює цензура на марафоні — відсутність серед представників опозиційних каналів та гостей з альтернативною думкою. учасників, контроль за проєкт з боку Офісу президента.Також відзначено відносно низьку якість неінформаційних програм», - йдеться у повідомленні.

Серед переваг респонденти відзначили те, що марафон є важливим офіційним джерелом інформації для українців і, завдяки участі кількох телеканалів, може охопити та донести інформацію до значно більшої аудиторії.

Опитування проводилося у вересні-грудні 2022 року методом особистого інтерв'ю серед журналістів іноземних ЗМІ, які хоча б раз відвідали Україну після

24 лютого 2022 року та опублікували хоча б один матеріал про війну в Україні. Було опитано 55 респондентів (репортерів та кореспондентів іноземних ЗМІ), які представляють 28 країн, а також п'ять українських фіксаторів, які мали досвід роботи з іноземними журналістами в Україні. Зазначається, що більшість опитаних були представниками країн G7 та сусідніх з Україною країн.

У КМІС підкреслили, що дослідження не репрезентує всіх представників іноземних ЗМІ, які працюють в Україні, а виражає думку лише тих, хто в ньому брав участь [35].

Війна та нестабільна безпекова ситуація для редакцій змусила миколаївських журналістів ухвалювати нестандартні рішення. Після ракетного удару по будівлі військової адміністрації у Миколаєві редакція ТРК МАРТ зазнала суттєвих пошкоджень, але продовжувала працювати у зруйнованій будівлі, там залишалося обладнання та інша техніка. Небайдужі городяни надавали постраждалим редакціям місцевих ЗМІ власні офісні приміщення, у деяких випадках це були приміщення з покращеними безпековими умовами. У прифронтових регіонах офіси місцевих медіа загальновідомі та робота в них може бути небезпечною, розташування нового офісу ТРК МАРТ, не оголошувалося заради безпеки. За словами Олександра Матюшенка, колектив МАРТ сьогодні становить майже десять осіб – це ті, хто продовжує виходити на роботу, попри небезпеку [45]. З початку вторгнення журналістам Миколаєва необхідно було налагодити механізм співпраці з військовою адміністрацією, іноді консультуючись з владою та військовим керівництвом, щоб інформація, яку вони оприлюднюють, не ставила під загрозу безпеку прифронтових міст. Матюшенко зазначає, що. «Журналісти, які залишилися в місті, добре розуміють місцевість, в якій вони перебувають, і новини, які вони висвітлюють. Вони також розуміють необхідність організувати інформацію таким чином, щоб нікому не зашкодити».

4 травня 2022 року у Миколаєві було організовано проєкт «Новини». ТРК МАРТ, НІС-ТВ, онлайн-видання Ніквесті та Шиповник об'єднали свої зусилля для

створення сумісного випуску новин. Проєкт мав на меті оперативно інформувати населення Миколаєва та області на телебаченні, соцмережах, вебсайтах та на платформі YouTube. У новинах розповідали про наслідки російської агресії та ракетних ударів, гуманітарний стан у місті та області, суспільну та культурну діяльність [46].

У грудні в Миколаєві було створено медіахаб під назвою «Медіабаза», який надає підтримку регіональним та закордонними ЗМІ в складних умовах. Ця ініціатива реалізована за підтримки ГО "Інститут масової інформації" та фінансової підтримки Посольства США в Україні. Мережа хабів розгорнута у 10 містах України, зокрема, в Одеській, Херсонській, Кіровоградській, Запорізькій, Дніпропетровській, Харківській, Полтавській, Чернігівській та Житомирській областях. Медіахаби стали ресурсними центрами для журналістів, які дозволяють використовувати їх для тимчасового користування засобами захисту, роботи, передачі даних редакціям та проходження навчальних курсів. Організація онлайн та офлайн тренінгів, інтенсивних лекцій та дискусійних платформ також буде доступна. Крім того, хаби будуть працювати на користь не тільки місцевих журналістів, але й тих, хто перебуває в регіонах для роботи, проїзду та комунікації в області.

Координаторка медіахаб в Миколаєві, Катерина Середа, зазначила, що хаб адаптований до потреб журналістів з метою забезпечення максимально комфортних умов для роботи та оперативності інформування суспільства. Організація засобів захисту та безпечних місць для роботи є важливим завданням медіахабів. Ці медіахаби також забезпечують комунікацію між медіаспільнотою та владою, силовими структурами та військовими [44]. Зокрема спільний інформаційний проєкт «єНовини» створювався на базі медіахабу, що забезпечило стабільність та регулярність випуску новин у Миколаївській області.

В епоху Інтернету, захист приватності та конфіденційності набуває особливої важливості. Завдяки швидкості поширення опублікованих матеріалів та інформації

через Інтернет, доступ до них може бути оперативно встановлений спецслужбами за допомогою автоматизованого програмного забезпечення. Це дозволяє їм встановлювати місця розташування військових сил, розміщення пошкоджень інфраструктури та коригувати вогонь. Це також може призвести до того, що громадяни на вулицях стають обережнішими щодо будь-яких фільмувань.

Журналісти повинні дотримуватись законодавства. Хоча знімання в публічних місцях презюмуються, якщо когось з осіб, що потрапили до кадру, просять видалити фотографію, журналіст повинен це зробити. У Верховній Раді України ввели заборони на фільмування таких подій як переміщення військ та військової допомоги зі сторони міжнародних партнерів до того, як це зроблять український Генштаб, Міноборони чи інші уповноважені органи.

Важливо мати на увазі наказ Головнокомандувача ЗСУ, в якому встановлено перелік конфіденційної інформації, яку не слід розголошувати в медіа. Цей наказ доповнює нещодавню спільну заяву Міністерства оборони та Міністерства культури та інформаційної політики, в якій стверджується, що журналісти можуть збирати інформацію на місцях подій негайно після обстрілів, з дотриманням всіх необхідних безпекових заходів. Дозволено оприлюднювати фото та відео, зроблені представниками ЗМІ та журналістами щодо подій на місці ведення бойових дій, через 12 годин для військових об'єктів та через 3 години для цивільних об'єктів.

Також необхідно відзначити, що Комісія вже узагальнила свої рекомендації для роботи журналістів під час воєнного стану. Ці рекомендації будуть корисні для журналістів, які працюють у складних умовах, спричинених повномасштабною агресією РФ.

Бажання бути першими в опублікуванні матеріалів є зрозумілим для засобів масової інформації, оскільки це привертає увагу аудиторії та забезпечує більші рекламні прибутки за мирних умов. Однак, у погоні за цим є ризик публікації непідтвердженої інформації або матеріалів, що базуються на сумнівних джерелах, що є порушенням стандартів. У часи війни таке порушення є навіть більш суворим,

оскільки може призвести до паніки, прийняття неправильних рішень аудиторією засобів масової інформації або створення невиправданих очікувань. Роль засобів масової інформації в часи війни полягає у забезпеченні об'єктивної та виваженої інформації, яка зазвичай не може бути опублікована «швидко».

2.2.2 Особливості роботи з людьми, які мали травматичний досвід

Репортерам, кореспондентам та журналістам важливо розуміти, як правильно спілкуватися з людьми, які мали травматичний досвід. Прибуваючи на локацію, де відбулася надзвичайна подія в умовах війни, журналісти мають змогу одними з перших почути історію очевидців та ретранслювати її громадськості. Працювати з потерпілими необхідно конструктивно, уникаючи гострих питань, делікатно та етично дізнаватися подробиці та знаходити підхід для отримання необхідної інформації.

Під час війни кількість подій, що несуть за собою серйозні травми збільшується – окупація, обстріли, полон, насильство фізичне і психологічне. Такі події необхідно висвітлювати так, щоб мінімізувати можливе втручання, нехай і ненавмисне.

При висвітленні травматичних подій необхідно ставитися з повагою до історії людини, уважно слухати та запам'ятовувати деталі її розповіді, завчасно попереджати співрозмовника про те, що буде здійснюватися аудіо-, фото- або відеозапис. Після трагічних подій люди потребують трьох речей: передбачуваності, контролю та безпеки. Журналісти повинні гарантувати безпечний простір для розмови та точність передачі думок. Висвітлення травматичних подій є важливою роботою журналістів, але важливо зрозуміти, що це може мати серйозний вплив на психічне здоров'я інтерв'юваних людей. Тому дуже важливо дотримуватись етичних принципів і не зашкодити людині. Крім того, журналісти можуть допомогти підтримати людей, які пережили травматичні події, шляхом висвітлення

їхніх історій. Це може допомогти людям відчувати, що їхня історія важлива та визнана [47].

Після розмови необхідно завжди перевіряти факти та правдивість отриманої інформації. Постраждала людина має сама обирати як детально вона буде висвітлювати, передавати свої емоції, почуття та спогади. Існує три сценарії взаємодії з людьми, що мають травматичний досвід:

На місці. Це може бути бліндаж, місце обстрілу, вулиця тощо. Локація передбачає роботу тут і зараз без попередньої підготовки та у стресових умовах одразу на місці надзвичайної події. Якщо це постраждала від обстрілу людина, перед початком інтерв'ювання варто впевнитись у тому, що вона знаходиться у відносній безпеці, не потребує медичної допомоги, або вже її отримала, та усвідомлює те що відбувається. З військовими на позиціях слід ставити запитання чітко й лаконічно, не варто питати за загиблих побратимів, або намагатися витягнути військову інформацію, деталі операцій тощо. Журналісту варто утриматись від різких рухів, провокуючих дій та дій що можуть здатися ворожими [48].

У студії. Цей сценарій передбачає спокійне та безпечне середовище для співрозмовника. У цьому випадку журналіст має можливість за кадром підготувати й обговорити питання з людиною. За потреби можна зробити паузу, коригувати питання та час на обмірковування відповіді співрозмовником.

У громадському місці. Деякі постраждалі люди відчувають емоційний тиск і дискомфорт перебуваючи віч-на-віч, тому обирають цей варіант. Під час інтерв'ю не варто ставити велику кількість запитань, використовувати складні словесні конструкції, ставити надто особистих питань та таких питань, що можуть бути травмуючими [50]. Комісія з журналістської етики рекомендує утриматись під час спілкування від:

- вживання терміну «жертва» стосовно постраждалої особи;
- демонструвати жаль, або жаліти;

- здійснювати тиск або маніпуляцію з почуттями;
- перекручувати та драматизувати історію особи;
- випитувати шокуючі подробиці.

Виконуючи професійну діяльність під час війни журналісти змушені працювати з людьми, що мають травматичний досвід – військові, поранені, полонені, біженці, люди що втратили рідних і близьких, а також люди у шоківому стані. Залежно від події, людини та локації журналіст повинен бути готовий до будь-якого розвитку подій та заздалегідь обрати модель спілкування. В окремих та екстрених подіях часу на підготовку немає [49]. Важливо пам'ятати про етичні та моральні аспекти у журналістській діяльності:

журналіст повинен утриматися від втручання в приватне життя особи, якщо це не виправдано міркуваннями громадських інтересів;

- підготуйтеся до роботи на локації та зберіть необхідну інформацію, щоб орієнтуватися на місці та у питаннях перед тим як інтерв'ювати постраждалу особу;
- за можливості перед тим як особисто контактувати з постраждалим, звернутися до його оточення, або людей, що були поруч до моменту прибуття журналіста, слід пам'ятати, що прохання та питання до цих людей теж можуть викликати сильні та болісні емоції, в тому числі і гнів. Треба бути готовими до відмови у інтерв'ю;
- необхідно заявити про себе. Представитися, надати інформацію про себе та видання у якому ви працюєте. Говорити чесно, не приховуючи своїх намірів, уникати ділового стилю спілкування. Також, необхідно впевнитися в тому, що особа усвідомлює і погоджується на інтерв'ю, обов'язково спитати, чи хоче вона, щоб під час діалогу поруч з нею була присутня добре знайома людина, або та, котрій вона довіряє;

- попередити про часові обмеження. Люди у шоковому стані в деяких випадках не відчуваю плив часу, будьте відвертими в тому, що ви хочете почути та скільки часу ви можете виділити;
- Поважайте та демонструйте зацікавленість. Дайте зрозуміти людині, що вона може взяти перерву, або зовсім закінчити інтерв'ю у випадку не стабільного емоційного стану. Уникайте конкретизуючих питань про найгірші моменти та спогади;
- перевіряйте правопис імен та особистої інформації, слухайте та ставте відкриті питання, якщо вам був незрозумілим момент із розповіді — перепитайте. Уважно слідкуйте за емоційним станом людини;
- не дискредитуйте себе. Постраждала людина може звинувачувати вас та вашу професійну діяльність, виправдовувати агресію, перекручувати факти;
- якщо ви відчуваєте небезпеку або хтось поводить себе агресивно чи небезпечно, не вступайте в конфлікт та не сперечайтесь. Скажіть, що вам треба піти;
- у випадку, якщо людина побажала залишитися анонімною – вам необхідно подбати про це. Подбайте та переконайтеся в тому, що ви не порушите свою обіцянку.

Проведення інтерв'ю з потерпілими вимагає навичок та наявної емпатії. Необхідно проявляти ввічливість у всіх випадках, незалежно від ваших власних поглядів. Проведення інтерв'ю з потерпілими може бути важкою та дуже відповідальною задачею для журналістів. Це може бути необхідно, щоб розкрити правду про певну подію, але водночас це може бути дуже емоційно виснажливим для співрозмовника. Тому журналісти повинні проявляти належну емпатію та повагу до почуттів та емоцій своїх співрозмовників [51].

Наявність навичок і вмінь у виконанні інтерв'ю є ключовим фактором, який допоможе журналістам отримати необхідну інформацію від своїх співрозмовників. Необхідно поводитися ввічливо та професійно у всіх випадках, незалежно від ваших власних поглядів або переконань. Це може допомогти зберегти добрі

стосунки зі співрозмовником і збільшити шанси на отримання додаткової інформації у майбутньому.

Однак, журналісти повинні мати на увазі, що важливість захисту прав співрозмовників є важливішою, ніж інтереси редакції. Тому після виконання редакційного завдання, журналіст повинен впевнитися, що редактор знає про гарантії, які надавалися співрозмовнику, щоб захистити його права та інтереси.

Крім того, журналісти повинні враховувати вимоги воєнного часу. На військових ділянках, журналісти повинні враховувати час та місце інтерв'ю. Жодна подія не повинна бути використана для створення сенсації, що може вплинути на результат військової діяльності. Некоректно журналісту в матеріалі робити акцент виключно на приголомшливих подіях та почуттях. Тлумачити власноруч емоції та почуття замість героя. Детально описувати катування, знущання, насильство сексуального характеру і смерть. Показ мертвих, або помираючих великим планом. Демонстрація такого контенту може негативно вплинути на самого глядача особливо це стосується дітей. У редакційних настановах «BBC» зазначене наступне:

- матеріали журналіста повинні давати глядачу розуміння, звідки надійшла інформація, бути чіткими та зрозумілими та такими, що не створюють суперечливих заяв;
- необхідно поважати честь і гідність кожної особи, але не пом'якшувати реалії війни;
- близькі та рідні не повинні дізнаватися про загибель чи поранення родича через новинні випуски;
- у кожного виразного зображення трагічної події має бути редакційне ґрунтування;
- для отримання коментаря забороняється чинити тиск на постраждалого або його родину чисельними дзвінками, без запрошення перебувати у приватному володінні, а також слідкувати за переміщенням.

Журналістика є невіддільною складовою суспільства, оскільки вона відіграє важливу роль у розкритті істини та передачі об'єктивної інформації громадськості. Проте, у багатьох випадках, журналістська діяльність пов'язана з людьми, які мають травматичний досвід, тому її необхідно здійснювати з особливою обережністю та дотриманням етичних та моральних норм.

Під час збору матеріалів журналісти повинні звертати особливу увагу на морально-психологічний стан потерпілих та постраждалих, уникати конфліктних ситуацій та дотримуватися принципу безпеки. Перед прибуттям на місце події журналісти повинні дізнатися детальну інформацію про те, що трапилося, чи були людські жертви, або постраждали. Це допоможе їм краще зорієнтуватися в ситуації та підготуватися до збору інформації [52].

У будь-який момент журналіст може опинитися в небезпеці, тому важливо ставити безпеку власну та співрозмовника на перше місце. Під час проведення інтерв'ю важливо звертати увагу на навколишнє середовище та обставини та дотримуватися основних правил безпеки. Необхідно збирати інформацію з дотриманням принципів етики та моралі, не допускаючи посягання на права людини та її гідність.

Завершуючи інтерв'ю, важливо акцентувати увагу людини на позитивних моментах, подякувати співрозмовнику за довіру та можливість поділитися своєю історією. Журналісти повинні проявляти повагу до людей, з якими спілкуються, і дотримуватися етичних стандартів, які передбачають відповідальність та дбайливе ставлення до інтересів та прав співрозмовника.

Крім того, у процесі збору інформації журналісти повинні зосереджуватися на фактах та об'єктивних даних, уникати розповсюдження неперевіреної інформації та не робити поспішних висновків. Важливо бути відповідальним за кожне слово та дію, які відображаються у матеріалах.

Зважаючи на важливість журналістики та її вплив на суспільство, журналісти повинні дотримуватися високих стандартів професійної етики та вести

свою діяльність з максимальною відповідальністю. Вони мають бути свідомі того, що їхні матеріали можуть мати великий вплив на життя людей та розвиток суспільства, тому повинні діяти з усією серйозністю та відповідальністю [53].

У світі, де інформація має величезну важливість, роль журналістів надзвичайно важлива. Вони мають бути представниками справедливості, правдивості та інформувати громадськість про події та явища у світі. Проте, це має відбуватися з дотриманням принципів етики, поваги до прав людини та з урахуванням психологічного стану та безпеки учасників подій.

2.3 Виконання редакційного завдання на лінії вогню

Виконання редакційного завдання на лінії вогню є надзвичайно важливим і відповідальним завданням, яке може мати велике значення для сприяння правдивого інформування про військові конфлікти та ситуації кризового характеру. Проте, при виконанні такого завдання, репортер повинен бути дуже уважним, відповідальним та обережним, оскільки це може бути небезпечно для його життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших людей, які беруть участь у знімальній групі.

Планування проєкту є ключовим етапом у виконанні редакційного завдання на лінії вогню. Репортер повинен ретельно продумати всі етапи виконання проєкту, включаючи визначення місця знімання, підготовку технічного обладнання, збір інформації та зразків матеріалів, планування маршруту та безпеки переміщень, комунікацію з командою та організацію перерв. У разі, якщо ситуація змінюється, репортер повинен бути готовий до швидкої зміни плану та виконання завдання в непередбачуваних умовах.

Важливо пам'ятати, що в зоні бойових дій ризик для життя та здоров'я зростає значно. Репортер повинен бути готовий до ризиків, пов'язаних зі зніманням у таких умовах, а також виявляти своєчасну реакцію на небезпечні ситуації, які можуть

виникнути. Редактор має бути вмілим у виявленні ознак небезпеки та бути готовим вжити необхідних заходів для захисту себе та своєї команди в разі потенційно необхідності. Для забезпечення особистої безпеки на лінії вогню, репортер повинен дотримуватися деяких простих, але важливих правил. Наприклад, він повинен завжди бути уважним до свого оточення та виявляти чуйність до небезпечних ситуацій. Важливо також мати правильне технічне обладнання, що може працювати в екстремальних умовах. Також варто мати бронезилет, шолом та інші засоби індивідуального захисту.

Репортер повинен мати глибокі знання про військову техніку, тактику та стратегії, щоб правильно інтерпретувати та передавати інформацію з місця подій. Навіть найдрібніші деталі можуть мати велике значення для розуміння ситуації, а також фільтрувати наявну інформацію, аби не зашкодити діям військових. Окрім безпеки, важливим елементом знімання на лінії вогню є етика та професійні стандарти. Репортер повинен бути об'єктивним у своїх повідомленнях. Також необхідно поважати приватність та безпеку людей, з якими спілкується репортер, та не публікувати інформацію, яка може їм завдати шкоди. Навички спілкування та міжособистісні вміння також дуже важливі у роботі на лінії вогню. Репортер повинен бути вмілим у встановленні контакту з представниками військових формувань, місцевими жителями та іншими учасниками конфлікту. Він повинен бути готовий слухати їхні історії та думки та передавати їх у своїх повідомленнях.

Стас Козлюк має досвід роботи в зоні війни і за своїм досвідом стверджує, що неможливо бути повністю готовим до того, що можна зустріти на полі бою, оскільки кожна людина реагує по-різному.

За словами Стаса, у війні може статися все, від руйнування будинків до обстрілу і зіткнення зі страшними пам'ятками, такими як масові поховання. Якщо ви направляєтесь на Донбас, де зараз найбільше насильства, вам необхідно бути готовими до того, що небезпека може чатувати на кожному кроці. Стас радить

заздалегідь продумати план дій, щоб знати, коли треба втікати, коли ховатися і коли краще взагалі не ризикувати.

Раніше, за словами Стаса, перед роботою в зоні АТО необхідно було отримати дозвіл від командування Операції об'єднаних сил, подати маршрутний лист і отримати його погодження. Тільки після цього дозволялося приступати до виконання завдання [53].

Вікторія Семенюк радить не їхати на лінію вогню, місця де відбувалися бойові дії або кризові ситуації, якщо ви не маєте достатньої підготовки. Навіть якщо ви втрачаєте свідомість при виді крові або відчуваєте блювотну реакцію від запаху сміттєвоза чи зіпсованих продуктів, то це ще більш підсилює необхідність підготовки перед від'їздом. Журналістка радить пройти курси тактичної медицини, щоб бути готовим надати невідкладну допомогу собі та іншим, і навчитися, як правильно застосовувати турнікет при пораненні.

2.3.1 Підготовка, дії під час надзвичайних ситуацій, особливості власної безпеки

Для роботи в прифронтових областях необхідно мати акредитацію ЗСУ та військової адміністрації, а також документи, що підтверджують особу, зокрема паспорт, ДІА, водійське посвідчення, тимчасове посвідчення або закордонний паспорт. Крім того, потрібне редакційне завдання або запрошення на зйомку.

Термін «акредитація» застосовується в багатьох сферах, включаючи журналістику. Однак, часто виникає плутанина щодо того, що саме означає цей термін і які права та обов'язки має журналіст після отримання акредитації. Для висвітлення подій в районах проведення бойових дій та інформування про воєнні злочини російської федерації в Україні у першій половині 2022 року Міністерство оборони акредитувало 8 тис. 727 представників вітчизняних та іноземних ЗМІ [61].

Акредитація журналістів та інших працівників ЗМІ регулюється статтею 26 Закону України "Про інформацію" (в редакції 2011 р.). З інших медійних законів застарілі норми про акредитацію вже виключені, тому слід мати на увазі при застосуванні підзаконних актів суб'єктів владних повноважень (зазвичай вони називаються положеннями), які регулюють акредитацію саме при них. Це важливо, оскільки підзаконні акти можуть містити застарілі й невідповідні для журналістів норми.

Слід пам'ятати, що акредитація не є обов'язковою і не єдиним законним способом висвітлення діяльності акредитуючої структури. Згідно з другим абзацом частини 1 статті 26 згаданого Закону, «відсутність акредитації не може бути підставою для відмови в допуску журналіста, працівника засобу масової інформації на відкриті заходи, що проводить суб'єкт владних повноважень». В умовах воєнного стану у прифронтових регіонах діяльність репортера буде неможлива без акредитації. Тим більше наявність чи відсутність акредитації не має стосунку до розгляду запитів на інформацію, які регулюються ін. Законом і можуть бути надіслані будь-яким приватним суб'єктом, а не лише ЗМІ.

Акредитаційні правовідносини можна визначити як односторонні тобто права наявні лише в акредитованих, а обов'язки – в акредитуючого органу [62]. СENSE акредитації зводиться до наступних обов'язків даного органу перед акредитованими:

- сприяти провадженню професійної діяльності журналістами;
- завчасно сповіщати їх про місце і час проведення сесій, засідань, нарад, брифінгів та ін. публічних заходів;
- надавати їм інформацію, призначену для ЗМІ;
- сприяти створенню умов для здійснення запису і передачі інформації, проведення інтерв'ю, отримання коментарів посадових осіб (ч. 4 ст. 26 Закону).

Журналіст може втратити свою акредитацію порушуючи вимоги військового часу. Дотримання правил, встановлених Додатком №4 до Наказу (с. 10), є обов'язковим для всіх журналістів, незалежно від їхнього громадянства. Якщо журналіст порушує ці правила, то він ризикує втратити свою акредитацію. Недотримання наступних вимог є підставою для позбавлення акредитації:

- Пред'являти прес-карту на вимогу представників Збройних Сил, інших складових сил оборони;
- Мати при собі та пред'являти документи, що посвідчують особу, представника ЗМІ;
- Пересуватися у районі ведення бойових дій виключно у терміни та за маршрутом, визначених та погоджених в установленому порядку з відповідними керівниками, командирами (начальниками), керівником служби зв'язків з громадськістю (прес-служби) військової частини у зоні її відповідальності;
- Пперед переміщенням до району ведення бойових дій, засобами електронного поштового або телефонного зв'язку повідомити керівника служби зв'язків з громадськістю (прес-служби) про термін відрядження, маршрут, яким будуть рухатись, мету редакційного завдання;
- Протягом усього часу перебування в районі бойових дій, носити (розміщувати) знаки розпізнавання (позначки) представників ЗМІ (транспортних засобів ЗМІ) на видному місці, за винятком ситуацій, коли зазначене може призвести до виникнення загрози життю та здоров'ю представникам ЗМІ;
- Мати при собі засоби індивідуального захисту, що включають в себе, як мінімум, захисний шолом і бронежилет з відповідним маркуванням «ПРЕСА», «PRESS» (за виключенням ситуацій, наведених у попередньому пункті);

- Мати при собі медичну аптечку (в ній має бути все необхідне для надання першої медичної допомоги) та вміти нею користуватись;
- Не чинити дій, несумісних зі статусом цивільних осіб, тобто не вдягати формений одяг та знаки розрізнення Збройних Сил, інших складових сил оборони, не брати в руки зброю та боєприпаси;
- По завершенні роботи на військових об'єктах, за вимогою передавати визначеній особі електронні та матеріальні носії з фото- та відеоматеріалами для перевірки на предмет наявності інформації, яка не підлягає розголошенню;
- У разі наявності інформації, яка не підлягає розголошенню, на вимогу представника служби зв'язків з громадськістю (прес-служби) або іншої уповноваженої особи видалити таку інформацію з електронного носія [63].

Діючий Додаток 3 Наказу встановлює жорсткі правила, які необхідно дотримуватись для отримання допуску до зон бойових дій та військових об'єктів. Зазначені зони доступні виключно для акредитованих представників медіа, які мають дійсну прес-карту та знаходяться у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю (пресофіцера) або іншої особи, затвердженої відповідним керівником чи командиром.

Необхідність дотримання зазначених правил не може бути недооцінена, оскільки їх порушення може призвести до серйозних наслідків, включаючи позбавлення акредитації. Хоча деякі правила можуть здатись не настільки суворими, як, наприклад, наявність аптечки, проте невиконання вимог пересування у зоні бойових дій виключно за затвердженим маршрутом та у встановлені терміни може бути вважатись серйозним порушенням, що призведе до позбавлення акредитації журналіста чи представника медіа. Такі вимоги повинні бути дотримані відповідно до установленого порядку згідно з вимогами керівників, командирів чи керівників служби зв'язків з громадськістю (прес-служби) військової частини у зоні

її відповідальності [59]. У багатьох випадках, достатньо презентувати військовим, правоохоронцям або бійцям територіальної оборони акредитацію від армії. Але іноді це може стати проблемою - не всі знають про цю акредитацію, тому вимагають інших документів. Станіслав Козлюк зауважує, що в зоні бойових дій на сході та в центральній Україні акредитація працює краще, оскільки захисники знають про неї та розуміють її вигляд. В інших областях можуть виникати проблеми, наприклад, як в історії з блокпостом під Львовом, де запитували дозвіл від місцевої влади, і не знали про акредитацію від армії.

Така ж ситуація трапилася зі Станіславом Юрченком у Запоріжжі, де в лікарні вимагали дозвіл від місцевої влади для зйомки. Але цю проблему вирішила представниця лікарні, яка спочатку сама запитала дозвіл. Юрченко, зібравши всі свої чотири посвідчення, зазначає, що цього часто достатньо.

Оскільки складно передбачити, яку акредитацію чи прескарту знають правоохоронці в певній області, краще мати всі необхідні документи разом [54]. Також можна відображати електронні документи в додатку «Дії», але іноді виникають складнощі з їх використанням. Наприклад, за словами журналістів, у Києві їх майже завжди приймали, а в регіонах все ще просили фізичний паспорт. Насправді відмова приймати електронні документи є порушенням, оскільки вони мають такий же статус, як паперові документи в Україні. Але краще уникати конфліктів.

Журналісти можуть бути перевірені, звинувачені у «коригуванні вогню» та затримані, навіть якщо вони мають всі необхідні посвідки та акредитації. Проте, якщо у них немає необхідних документів, то вони матимуть ще більше проблем та можуть втратити від декількох годин до доби. Тому, якщо ви не маєте акредитації, виданої армією, краще не знімати навіть у місцях, де немає бойових дій.

Журналісти повинні приділяти увагу не тільки важливим аспектам своєї роботи, але й також простим, але не менш важливим речам, які впливають на їхній

комфорт і безпеку при роботі на лінії вогню. Вибір одягу є ключовим елементом для репортера під час виконання репортажу. Штани мають бути довгими й цупкими, щоб запобігти пошкодженню ніг у ході руху. Футболка, кофта, рубашка чи светр також повинні бути заправлені в штани, щоб уникнути задирання. Шкарпетки варто обирати трекінгові, а взуття – закриті і з фіксацією на гомілці. Головний убір не тільки захистить від теплового удару, але й від сонця, що є важливим елементом для журналістів, які працюють на відкритих ділянках. Яскраві та речі з світловідбивачами не варто одягати на лінії вогню [60].

Журналісти повинні також пам'ятати, що їхній одяг не має нагадувати військову форму, і в разі відсутності якогось елементу вбрання, не варто позичати речі військових, щоб уникнути сплутування з військовими комбатантами.

Для журналістів, які працюють на лінії вогню, забезпечення себе засобами індивідуального захисту є надзвичайно важливим. Вони повинні бути уважними і обережними під час роботи в таких небезпечних умовах, де може бути висока ймовірність отримання травм чи пошкоджень.

Серед засобів індивідуального захисту, які рекомендується мати при собі на лінії вогню, є шолом, захисні окуляри, захисний жилет, маска для захисту від диму та інші заходи, що допоможуть знизити ризики травм та інших небезпек [56].

Крім того, журналісти на лінії вогню повинні бути підготовлені до екстремальних ситуацій та знати, як діяти, щоб зберегти своє життя. Вони повинні дотримуватися всіх інструкцій та правил безпеки, які надають їхні редакції, а також слідкувати за змінами в ситуації на місці подій, щоб швидко реагувати на будь-які небезпечні ситуації.

Основні кольори преси це чорний та синій. На бронежилетах та шоломах повинні бути опізнавальні знаки, якщо є патчі то необхідно себе їми обозначити.

Однак, найважливіше правило для журналістів - це забезпечення власної безпеки. Перед виїздом на репортаж, журналіст повинен знати, як вибратися з потенційно небезпечної ситуації, та повинен надавати першу допомогу лише в

безпечних умовах. Рішення про поїздку на небезпечну територію має бути обґрунтованим та вартим ризику.

Перед поїздкою у відрядження до зони бойових дій, консультантка Лабораторії Цифрової Безпеки Мар'яна Яцишин рекомендує журналістам оцінити можливі ризики та прийняти заходи для збереження фізичної та цифрової безпеки. Вона наголошує на необхідності видалити з пристроїв чутливу інформацію, перевірити галереї та налаштувати автовидалення чутливих переписок у месенджерах. Також вона радить завантажувати зібрану інформацію у хмару, після чого видаляти її з пристроїв та час від часу видаляти історії пошуків в телефоні та ноутбуці, якщо це можливо [57].

Для журналістів дуже важливо дотримуватися правил безпеки, які включають не тільки правильний одяг та увагу до оточення, але й питання надання домедичної допомоги. Хоча рішення про те, чи надавати допомогу в разі небезпеки, може здатися цинічним та нелюдям, воно є надзвичайно важливим для збереження власного життя та життя інших осіб. На прикладі рятувальників можна побачити, що вони керуються цим самим принципом, надаючи допомогу тільки в тих випадках, коли ризик для їхнього життя мінімальний. Таким чином, для репортерів важливо завжди бути готовими до ризикових ситуацій та використовувати свій здоровий глузд при прийнятті рішень щодо надання допомоги у випадку небезпеки [58].

Висновки до розділу 2

Репортерська діяльність в умовах воєнного стану суттєво відрізняється від звичайної у мирний час. Журналісти в умовах воєнного стану змушені стикатися з тиском з боку влади, а також із самоцензурою та розвінченням пропаганди.

Репортерська діяльність у прифронтових регіонах характеризується низкою особливостей, які відрізняють її від аналогічної діяльності в інших регіонах.

Репортери у прифронтових регіонах часто є першими, хто прибуває на місце події, і часто вони мають доступ до осіб, що постраждали від ворожих атак, військовослужбовців на місцях, тощо. Це дає їм унікальний погляд на події, що розгортаються. Журналістам часто доводиться ризикувати, щоб отримати історію. Це може означати потрапляння в небезпечні чи нестабільні ситуації такі як обстріли, робота на обмеженій території або просто перебування в потрібному місці в потрібний час.

Також репортери відчувають великий тиск, щоб швидко опублікувати свій матеріал. Це означає, що вони можуть не встигнути перевірити всю свою інформацію або отримати цитати від усіх залучених людей. Також враховуючи динамічність подій та швидкість їх змін репортерам у прифронтових регіонах часто доводиться швидко приймати рішення щодо того, що включити у свої репортажі. Це може бути важко, особливо коли надходить багато інформації з різних джерел. Нарешті, репортерам у прифронтових регіонах часто доводиться мати справу з великою кількістю емоцій. Це може бути тому, що вони на власні очі бачать наслідки війни, або тому, що вони спілкуються з людьми, яких він безпосередньо торкнувся.

Оперативне висвітлення подій під час воєнного стану має неабияке значення для громадськості. У більшості випадків військова адміністрація тісно працює з ЗМІ та передає їм детальну інформацію щодо події та накладає деякі обмеження щодо оперативності публікації матеріалу, вказує висвітлювати ЗМІ всі події, пов'язані з надзвичайною ситуацією. Це забезпечить інформування громадськості про ситуацію та оприлюднення рішень влади. У деяких випадках військова адміністрація може обмежити висвітлення подій, це може бути зроблено для захисту інформації, яка може поставити під загрозу безпеку, або для запобігання поширенню неправдивої інформації.

Є кілька речей, про які слід пам'ятати, працюючи з людьми, які пережили травматичний досвід. Важливо пам'ятати, що кожна людина реагує на

травматичний досвід по-різному. Деякі люди можуть бути більш емоційними або схвильованими, тоді як інші можуть здаватися більш відстороненими або замкнутими. Важливо проявляти терпіння та розуміння кожного окремо. При роботі варто створити безпечне та сприятливе середовище для людини. Це означає забезпечити простір, де людині буде комфортно ділитися своїм досвідом та емоціями. Важливо усвідомлювати свою власну реакцію на історію людини. Цілком природно відчувати емпатію та співчуття до людини, яка пережила травматичний досвід. Однак важливо залишатися професіоналом і поважати особисте життя та кордони людини.

Репортери, які працюють на лінії вогню, повинні мати високу професійну компетенцію та дотримуватися етики роботи, щоб не потрапити в небезпеку і не порушити права людей, які опинилися у зоні конфлікту. Також важливо мати здатність працювати в екстремальних умовах та знати, як вести себе під час обстрілів.

Підготовка дуже важливий аспект у діяльності на лінії вогню, медійники повинні бути готові до надзвичайних ситуацій та мати знання про методи захисту від небезпеки. Також важливо, щоб журналісти завжди пам'ятали про свою безпеку та уникати ризиків, які можуть призвести до травм або загибелі. Підготовка до роботи на лінії вогню має включати навчання та тренування з основ безпеки та дій під час надзвичайних ситуацій, носіння захисного спорядження, тощо.

ВИСНОВКИ

Одними із перших бути на місці події, адаптуватися під складні умови воєнного стану та інформувати правдивою і перевіреною інформацією громадськість у будь-яких умовах — це реалії українських репортерів. Починаючи від 2014 року, а згодом і в умовах повномасштабної російської агресії, медійники впевнено тримають свій інформаційний фронт та протидіють дезінформації російської пропаганди.

Важливо, щоб журналісти були точними та неупередженими у своїх повідомленнях. Вони мають вміти знаходити та використовувати різні джерела інформації. Умови роботи журналістів різноманітні, від мирних до воєнних часів. У мирний період журналісти мають більше часу на підготовку матеріалів та пошук інформації, а у воєнний період вони часто змушені працювати в небезпечних та важких умовах. Робота журналістів завжди пов'язана з ризиком, особливо, коли журналісти часто змушені контактувати з людьми, які ставляться до них зневажливо або навіть ворожо.

Українські журналісти, що висвітлювали військові дії в інших країнах, часто опинялися в небезпеці, іноді були поранені або навіть гинули. Деяких журналістів затримували або депортували владні структури країни, де вони працювали. Це заважало отримувати доступ до зони конфлікту та забезпечення власної безпеки. Незважаючи на це, українські журналісти виконували свої обов'язки та надавали важливу інформацію про хід військових дій в інших країнах для своєї та міжнародної аудиторії. Їхні репортажі розкривали реальну картину бойових дій та умов, з якими стикаються учасники. В географію діяльності військових репортерів були Сирія, Ірак, Афганістан, Ємен, Лівія, та інші. У деяких випадках їхні матеріали допомагали досягнути позитивних змін, наприклад, припинення або призупинення бойових дій або звільнення затриманих осіб, а досвід здобутий раніше допоміг у висвітленні російсько-українській війни.

Умови воєнного стану вносять суттєві зміни у репортерську діяльність, порівняно з мирним часом. Репортери, які працюють у прифронтових регіонах, стикаються з багатьма викликами та перешкодами, які відрізняють їхню роботу від звичайної журналістики. Наприклад, вони здебільшого першими прибувають на місце події та мають унікальний доступ до осіб, що постраждали від ворожих атак, військовослужбовців на місцях, тощо. Проте вони також зазнають тиску з боку влади та пропаганди, а також мають недостатньо часу для перевірки всієї інформації та отримання цитат. Крім того, репортерам доводиться часто ризикувати, щоб отримати необхідну інформацію, і швидко приймати рішення щодо того, що включити у свої репортажі. У прифронтових регіонах також часто відчувається велика кількість емоцій, зумовлених наслідками війни та спілкуванням з безпосередньо людьми що від неї постраждали.

Репортери, які працюють у прифронтових регіонах, відчувають великий тиск, щоб оперативно опублікувати свої матеріали. Це означає, що вони можуть не мати достатньо часу на те, щоб перевірити всю інформацію або отримати коментарі від усіх залучених сторін. У зв'язку з тим, що ситуація на передовій змінюється дуже швидко, репортерам часто доводиться швидко приймати рішення щодо того, яку інформацію включати до своїх репортажів.

Під час воєнного стану швидке та точне інформування громадськості про події має велике значення. Військова адміністрація часто співпрацює зі ЗМІ та передає докладну інформацію про події, вказуючи на необхідність висвітлювати всі пов'язані з надзвичайною ситуацією події. Це забезпечує належне інформування громадськості про ситуацію та оприлюднення рішень влади. У певних випадках військова адміністрація може обмежити висвітлення подій для захисту конфіденційної інформації або для запобігання поширенню неправдивої інформації.

У роботі з людьми, які пережили травматичний досвід, необхідно враховувати кілька важливих аспектів. Слід мати на увазі, що реакція кожної

людини на травматичний досвід може бути різною. Журналістам необхідно виявляти терпіння та розуміння до кожної людини, створювати безпечне та сприятливе середовище для її комфорту. Також важливо усвідомлювати свої власні емоційні реакції та дотримуватися професійних етичних норм, вислуховуючи історії людей, які пережили травматичний досвід.

Виконання редакційного завдання на лінії вогню вимагає від репортера великої уваги, відповідальності та обережності, що може бути небезпечним для життя та здоров'я, як для нього самого, так і для інших учасників знімальної групи. Планування проєкту є ключовим етапом у виконанні завдання, включаючи визначення місця знімання, підготовку технічного обладнання, збір інформації та планування маршруту та безпеки переміщень. Репортер повинен бути готовий до ризиків та швидко реагувати на небезпечні ситуації. Варто завжди застосовувати правила безпеки, використовувати відповідне технічне обладнання та мати засоби індивідуального захисту. Редактор повинен виявляти ознаки небезпеки та застосовувати заходи для захисту команди в разі потреби. На лінії вогню репортер повинен розуміти, що ризик для його життя та здоров'я зростає. Він повинен бути готовий до небезпеки та швидко реагувати на непередбачувані ситуації. Редактор повинен бути вмілим у виявленні небезпеки та приймати заходи для захисту команди. Репортер повинен завжди бути уважним до свого оточення та виявляти чуйність до небезпечних ситуацій. Також важливо мати правильне технічне обладнання та індивідуальний захист. Важливим елементом знімання є етика та професійні стандарти. Репортер повинен бути об'єктивним у своїх повідомленнях та поважати приватність людей. Навички спілкування та міжособистісні вміння також дуже важливі.

Здійснюючи свою діяльність, журналісти повинні мати пакет документів – акредитацію ЗСУ та військової адміністрації, а також документи, що підтверджують особу, зокрема паспорт, ДІА, водійське посвідчення, тимчасове посвідчення або закордонний паспорт. Крім того, потрібне редакційне завдання або

запрошення на зйомку. Також варто подбати і про власну безпеку підготувавши засоби захисту: бронежилет, каску та аптечку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «Fixing» the Journalist-Fixer Relationship URL: <https://niemanreports.org/articles/fixing-the-journalist-fixer-relationship/>
2. «UA: Перший» розпочинає в телефірі цілодобовий «Спецефір Напад Росії на Україну» URL: <https://stv.detector.media/telebachennya/read/7199/2022-02-27-ua-pershyy-rozpochynaie-v-teleefiri-tsilodobovyy-spetsefir-napad-rosii-na-ukrainu/>
3. «З 24 лютого триває один довгий день». Як працюють журналісти у прифронтовому Миколаєві URL: <https://mbr.com.ua/uk/news/varia/4818-z-24-lyutogo-ce-vse-odin-dovgii-robocii-den>
4. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_222
5. Relation aller Furnemmen und gedenckwürdigen Historien URL: <https://editions.covecollective.org/chronologies/relation-aller-furnemmen-und-gedenckwurdigen-historien>
6. Russia Launches Barrage of Strikes Across Ukraine, Targeting Infrastructure URL: https://www.wsj.com/articles/russia-launches-barrage-of-strikes-across-ukraine-targeting-infrastructure-11667202215?mod=hp_lead_pos9
7. Біклер К., Борден А., Чазан Ю., Девіс А., Джукс С., Маклеод Дж., Штролейн А., Салліван С., Вулті Дж., Вест Дж. Звітування заради змін: Посібник для місцевих журналістів у кризових районах. – Інститут звітності про війну та мир, Вашингтон, 2004. С. 241-249
8. Бронік, совість і легкі гроші. Хто такі фіксери і як вони допомагають на війні URL: <https://grnt.media/special-project/hto-taki-fiksery-i-yak-vony-dopomagayut-na-vijni/>

9. В Миколаєві запрацює хаб «Медіабаза» для підтримки роботи медійників
URL: <https://shipovnik.ua/novosti/97495>
10. В ООН підраховали кількість жертв бойових дій на Донбасі за 7 років війни
URL: <https://brovary.net.ua/v-oon-pidrakhuvaly-kilkist-zhertv-bojovykh-dij-na-donbasi-za-7-rokiv-vijny/>
11. Випуск Є-НОВИН від 04.05.2022 URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=noBIe0hVEXQ&t=28s>
12. Війна «гібридна». — в кн.: Політологічний енциклопедичний словник (уклад.: Л. Герасіна, В. Погрібна та ін.; за ред. проф. М. П. Требіна) — Харків: вид-во «Право», 2015. С. 816
13. Вони працюють на перемогу! Українські журналісти на інформаційних фронтах російсько-української війни URL:
<https://www.nrada.gov.ua/ukrayinski-zhurnalisty-na-informatsijnyh-frontah-rosijsko-ukrayinskoyi-vijny/>
14. Дайджест подій на Близькому сході. 4 січня 2022 року URL:
<https://mil.in.ua/uk/blogs/dajdzhest-podij-na-blyzkomu-shodi-4-sichnya-2022-roku-2/>
15. Де дивитись національний телемарафон єдиних новин #UАразом українською, англійською, російською URL:
<https://mkip.gov.ua/news/6951.html>
16. Девід Рендалл із Джеммою Крю - Універсальний журналіст, 6-е видання, стор. 41-57.
17. Джоанна Мак, Сьюзан Еберляйн. Журналістика і травма. Табу подолане? URL: <https://de.ejo-online.eu/ausbildung/trauma-ist-kein-tabu-mehr>
18. Єдиний новинний марафон в Україні URL: <https://www.prensario.net/37342-United-news-marathon-in-Ukraine.note.aspx>
19. Журналіст і травма: як діяти. Поради виконавчого директора Дартівського центру журналістики і травми Брюса Шапіро URL:

- https://ms.detector.media/how-to/post/12070/2014-12-10-zhurnalist-i-trav_yak-diyati/
20. Журналісти в зоні АТО. Практичний poradnik URL: <https://ms.detector.media/how-to/post/11543/2014-08-08-zhurnalisty-v-zoni-ato-praktychnyy-poradnyk/>
21. Журналісти на війні: нові виклики URL: <https://medialab.online/news/vijna-novi-vyklyky>
22. Збройні Сили України проводять акредитацію ЗМІ для висвітлення воєнних злочинів росії URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2022/03/04/zbrojni-sili-ukraini-provodyat-akreditacziyu-zmi-dlya-visvitlennya-voennih-zlochyniv-rosii>
23. Іноземні журналісти в Україні або нічого не знають про національний телемарафон, або не використовують його як джерело інформації в професійних цілях – опитування URL: <https://en.interfax.com.ua/news/general/884060.html>
24. Інтерв'ювання жертв та потерпілих URL: <https://rorypecktrust.org/freelance-resources/ukr-interviewing-victims>
25. Інтерв'ювання жертв та потерпілих. Rory Peck Trust URL: <https://rorypecktrust.org/freelance-resources/ukr-interviewing-victims/>
26. Канали Ахметова вийдуть із виробництва спільного телемарафону 22 липня URL: <https://detector.media/infospace/article/201021/2022-07-15-kanaly-akhmetova-vyydut-iz-vyrobnytstva-spilnogo-telemarafonu-22-lypnya-dzherelo/>
27. Кирієнко О. Ю. Цензура в Україні — Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2013. С. 448. — 784.
28. Коли в об'єктиві – катастрофа. Єфрем Лукацький: Це дуже страшна річ – інформаційна війна URL: https://galychyna.if.ua/analytic/_trashed-9/

- 29.Кравчук С. Особливості роботи тележурналіста при висвітленні екстремальних ситуацій (на прикладі інформаційної агенції Reuters). – Київ, 2007.
- 30.Лівійська пастка для журналістів. Частина перша URL: <https://stv.detector.media/inshe/read/1414/2011-05-19-liviyska-pastka-dlya-zhurnalistiv-chastyna-persha/>
- 31.Медіаеконіміка в час війни – як редакції працюють зараз, і чого чекати в майбутньому URL: <https://souspilnist.org/blog/news/mediaekonomika-v-chas-viini-yak-redak/>
32. Міноборони акредитувало в зону бойових дій понад 8,7 тисячі медійників URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490985-minoboroni-akredituvalo-v-zonu-bojovih-dij-ponad-87-tisaci-medijnikov.html>
- 33.На Миколаївщині окупанти поранили та пограбували швейцарського журналіста URL: https://lb.ua/news/2022/03/07/508342_mikolaivshchini_okupanti_poranili.html
- 34.Організований репортаж; Подійний репортаж; Радіорепортаж; Репортаж // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 161; 229; 300; 315.
- 35.Особливості роботи українських журналістів у зоні воєнного конфлікту Олександр Войтка 2009 С. 51-82 URL: <https://msj.ukma.edu.ua/images/uploads/textblog/voytko-diploma-2009.pdf>
36. ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/56970/1/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE.pdf>
- 37.Очі війни URL: <https://theukrainians.org/ochi-vijny/>

38. ПАРЄ поклала відповідальність за збиття літака рейсу МН17 на росію URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3513463-pare-poklala-vidpovidalnist-za-zbitta-litaka-rejsu-mn17-na-rosiu.html>
39. Перша в Україні газета — «Kurier Lwowski» URL: <https://city-adm.lviv.ua/portal/history-of-lviv/for-the-first-time-in-lviv/5259-persha-v-ukraini-hazeta-kurier-lwowski>
40. Поради для журналістів у час війни URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/porady-dlya-zhurnalistiv-u-chas-vijny.pdf>
41. Порядок акредитації / Accreditation process URL: https://kyivcity.gov.ua/dlya_zmi/poryadok_akreditatsi/
42. Семенченко М. Психологія інтерв'ю: як розмовляти з людьми, що пережили травму [с.89-95] // Як викладати журналістику конфлікту. Посібник для викладачів факультетів журналістики/Заг. ред. Дуцик Д.Р., – К.: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2019 URL: <https://www.slideshare.net/UMCI18/conflict-journalism-a4l-small/UMCI18/conflict-journalism-a4l-small>
43. Скорик М. Прес-конференція 1 листопада 2007 року голови Київської незалежної медіапрофспілки URL: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/186092>
44. Тенденція українців до потенційно небезпечних новин у Telegram URL: <https://internews.in.ua/news/ukrainians-trend-toward-news-on-telegram-potentially-dangerous>
45. У середу всі телеканали України покажуть телемарафон на тему єднання — Ткаченко URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/15/7324094/>
46. Україна стала світовим «лідером» за кількістю вбитих журналістів URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/ukrajina-stala-svitovim-liderom-za-kilkistju-vbitikh-zhurnalistiv-904157.html>

47. Україна: медіагрупи об'єднуються для «Єдиних новин» і закликають світ вимкнути російські канали URL: <https://deadline.com/2022/02/ukraine-media-groups-join-together-for-united-news-urge-world-to-turn-off-russian-channels-1234960684/>
48. Український військовий журналіст став свідком бомбардувань у Сирії URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27306033.html>
49. Українські фіксери та іноземні журналісти в умовах війни: новий досвід для всіх URL: <https://idpo.org.ua/articles/4649-ukra%D1%97nski-fikseri.html>
50. Французькі журналісти потрапили під ракетний удар під час прямого включення з Краматорська URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/3/7383386/>
51. Хроніка українсько-російської війни онлайн URL: <https://fakty.ua/397779-hronika-ukrainsko-rossijskoj-vojny-onlajn>
52. Чому Україна програє в інформаційній війні? URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubnets/481897_chomu_ukraina_prograie_informatsiyniy.html
53. Чотири покоління української журналістики URL: <https://project.liga.net/projects/LMF/>
54. Як журналістам працювати на війні. 15 порад про підготовку, поведінку, комунікацію та блокпости URL: <https://detector.media/community/article/198566/2022-04-24-yak-zhurnalistam-pratsyuvaty-na-viyni-15-porad-pro-pidgotovku-povedinku-komunikatsiyu-ta-blokposty>
55. Як інтернет змінив медіа в Україні URL: <https://biz.nv.ua/ukr/publications/jak-internet-zminiv-media-v-ukrajini-934104.html>
56. Як медіа прифронтових областей виживали і розвивалися у рік великої війни URL: <https://detector.media/community/article/207685/2023-02-04-yak-media-pryfrontovykh-oblastey-vyzhyvaly-i-rozvyvalysya-u-rik-velykoi-viyny/>

57. Як поводитися при обстрілах. Поради ізраїльтянки URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60548328>
58. Як регіональним медіа виживати під час війни: моделі успішного залучення коштів / ТРК МАРТ URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HSGMsAmsgeE>
59. ЯК РОЗПОЧАВСЯ 2023 РІК ДЛЯ МИКОЛАЇВСЬКИХ ЗМІ URL: <https://imi.org.ua/blogs/yak-rozpochavsya-2023-rik-dlya-mykolayivskyh-zmi-i50606>
60. Як убезпечитися журналістам у зоні бойових дій, — поради медіа-тренера Юки Гаврилової URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromadska-hvylya/yak-ubezpechytysya-zhurnalistam-u-zoni-boyovyh-diy-porady-media-trenera-yuky-gavrylovoyi>
61. Як цивільним журналістам вижити на війні URL: <https://armyinform.com.ua/2022/10/09/yak-czyvilnym-zhurnalistam-vyzhyty-na-vijni/>
62. Яка різниця між репортером і журналістом URL: <https://pediaa.com/what-is-the-difference-between-reporter-and-journalist/>
63. Які бувають бронежилети: види, як носити та від чого вони можуть захистити URL: <https://tsn.ua/ukrayina/yaki-buvayut-bronezheleti-vidi-yak-nositi-ta-vid-chogo-voni-mozhut-zahistiti-2023645.html>